

T.C.

**SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
TEZHİP ANSANAT DALI**

**MATRAKÇI NASUH'UN MİNYATÜRLERİNİN HARİTA
İLLÜSTRASYONLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ VE SÜLEYMAN
DEMİREL ÜNİVERSİTESİ HARİTA İLLÜSTRASYONU
UYGULAMASI**

Kamile AKIN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Yusuf KEŞ

ISPARTA, 2015

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

Bu tez 29/06/2015 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.

DANIŞMAN

Doç. Yusuf KEŞ

İmza:

ÜYE

Prof. Dr. Bahattin YAMAN

İmza:

ÜYE

Yrd. Doç. Aynur MAKTAL

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza ve Mühür

SDÜ Güzel Sanatlar Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ

T. C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları aldığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (29/06/2015).

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Kamile AKIN

İmzası

ÖNSÖZ

Çalışmalarında eleştiri ve yönlendirmeleriyle desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Yusuf Keş'e, araştırmalarım için uygun çalışma ortamı ve zamanı hazırlayan hocam Yrd. Doç. Aynur Maktal'a, maddi ve manevi desteğiyle her an yanımda olan değerli aileme, çalışmalarım sırasında yardımını esirgemeyen dostlarıma teşekkür ederim.

KAMİLE AKIN

Isparta, 2015

ÖZET

MATRAKÇI NASUH'UN MİNYATÜRLERİNİN HARİTA İLLÜSTRASYONLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ VE SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ HARİTA İLLÜSTRASYONU UYGULAMASI

KAMİLE AKIN

Süleyman Demirel Üniversitesi,

Güzel Sanatlar Enstitüsü Tezhip Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Yıl:2015, Sayfa: 76

Danışman: DOÇ. YUSUF KEŞ

Duygu ve düşüncelerin aktarımında bir ifade aracı olan resimleme sanatı, insanlık tarihi boyunca kullanılmıştır. Mağara duvarlarından günümüze kadar, ilkel insanların yaşadıklarını, doğa olaylarını, duygu ve düşüncelerini aktarmak amacıyla yaptıkları resim ve kabartmalar zaman içerisinde bir sanata dönüşmüştür. Toplumda farklı kültürel grupların yer alması farklı ifade tarzlarını da beraberinde getirmiştir. Kültürlerin kendilerini ifade etme tarzları kadar, duygu ve düşüncelerini açığa çıkarma tarzları da çeşitli uygulamalarla ortaya çıkmıştır.

Kültürel uygulama farklılıkları neticesinde resimleme yöntemine kimi zaman minyatür, kimi zaman da illüstrasyon denilmiştir. Minyatür ve illüstrasyon çok eskiden beri bilinen ve kullanılan, aynı amaca hizmet eden bir resim/resimleme tarzıdır. Resimlemede önemli olan gerekli mesajı en açık ve anlaşılır şekilde ortaya koymaktır. Resimleme, bir metinde geçen olayı ya da hikâyeyi algılayıp tasvir edebilme yetisidir. Görsel bir iletişim sanatı olan resimleme (minyatür-illüstrasyon), görselliğin üst düzeyde olduğu günümüzde farklı alanlarda, çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. İllüstrasyon sanatının; tıp, teknik, ticari, kültürel ve bilgi verme amaçlı illüstrasyonlar olarak pek çok uygulama alanı vardır. Bu alanlar içerisinde yer alan harita illüstrasyonları günümüzde sıklıkla kullanılmaktadır.

Tez çalışmasında, minyatür ve illüstrasyon ilişkisi ele alınarak, her ikisinin de aynı anlama geldiği, benzer amaçlarla uygulandıkları açıklanmıştır. Topografik kent tasvirleriyle bir ekol yaratmış olan Matrakçı Nasuh'un Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn adlı eserinde yer alan minyatürlerinden bazıları harita illüstrasyonları

açısından incelenmiştir. Yapılan uygulama çalışmasında, Matrakçı Nasuh'un topografik harita minyatürlerinden ilham alınarak ve günümüz dijital teknolojisi kullanılarak bölgesel harita illüstrasyonu yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Matrakçı Nasuh, Minyatür, İllüstrasyon, Topografik minyatür, Harita İllüstrasyonları.

ABSTRACT

MATRAKÇI NASUH'S MINIATURES ARE EXAMINED BY MAP'S İLLÜSTRATION AND SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY MAPS İLLÜSTRATION IMPLEMENTATION

KAMİLE AKIN

Süleyman Demirel University,

Institute of Fine Arts, Tezhip Department, Master's Thesis

Year:2015, Pages: 76

Supervisor: DOÇ. YUSUF KEŞ

Illustration is as means of expression feelings and thoughts in transmission of the art is used throughout humanity until today on the cave wall, primitive people lived on nature events, pictures and reliefs turned into art in order to convey thoughts and feelings. Involvement of different cultural groups in society brought about along different style culturels to express themselves as reveal the thoughts and feelings in a variety of styles appeared applications.

Difference in cultural practices sometimes rendering method sometimes has been called as a miniature illustration. Miniature painting and illustration is known since a long time ago. Important message for illustration is to demonstrate the most clear and concise way. Limning is a description compence with percieving event or story wihch takes a place in text. Limning that is a communication art for visuality (miniature-illustration) is being used for various purpose in different field nowadays when visulity higher-up. Illustration's art has so many execution area for purpose as medicine, technic, commercial, cultural and edification. Map's illustration which takes a place in this area is being used nowadays too often.

This thesis study, its explained that both miniature and illustration have the same means and they are performed with similar aim. Same illustration which in achivement as called Matrakçı Nasuh's Beyan-ı Menzal-i Sefer-i Irakeyn has been examined by maps illustration. In this implementation study which is made, regional map's illustration has been made with taking inspriation from topografic maps's miniature that belongs Matrakçı Nasuh and using today's technology.

Key Words: Matrakçı Nasuh, Miniature, illustration, Topografic miniature, Map's illustration.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
RESİM LİSTESİ.....	ix
ÇİZİM LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

MİNYATÜR İLLÜSTRASYON İLİŞKİSİ

1.1. Minyatürün Tarihçesi.....	4
1.1.1. Türk- İslam Minyatürü.....	6
1.1.2. İlhanlı Minyatürleri.....	7
1.1.3. Timurlu Minyatürleri.....	8
1.1.4. Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmen Minyatürleri.....	9
1.1.5. Safevi Minyatürleri.....	10
1.1.6. Özbek Minyatürleri.....	10
1.1.7. Müslüman- Hint (Babürlü-Mugal) Minyatürleri.....	11
1.1.8. Osmanlı Dönemi Minyatürleri.....	11
1.2. İllüstrasyonun Tanımı ve Tarihçesi.....	18
1.3. Minyatür ve İllüstrasyon İlişkisi.....	23
1.4. Harita İllüstrasyonları.....	24

II. BÖLÜM

MATRAKÇI NASUH VE HARİTA İLLÜSTRASYONLARI OLARAK MİNYATÜRLERİNİN İNCELENMESİ

2.1. Matrakçı Nasuh'un Hayatı	40
2.2. Matrakçı Nasuh'un Tasvir Anlayışı.....	47
2.3. Matrakçı Nasuh'un Eserlerinin Genel Özellikleri.....	48
2.4. Matrakçı Nasuh'un Minyatür Örneklerinin İncelenmesi.....	50

III. BÖLÜM

UYGULAMA

Süleyman Demirel Üniversitesi, Doğu ve Batı Yerleşkesi Harita İllüstrasyonu.....	60
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	74

KISALTMALAR

SDÜ: Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç.: Doçent

Yrd. Doç.: Yardımcı Doçent

İ.S.: İsa'dan sonra

No.: Numara

yy.: Yüzyıl

YEM: Yapı- Endüstri merkezi

RESİM LİSTESİ

Sayfa No

Resim 1: Miran, İ. S. III. Yüzyıl (M. Bussagli).....	5
Resim 2: Kelile ve Dimne, Paris, Bibl. Nat 3465, 49r (R. Ettinghausen).....	5
Resim 3: Uygur Minyatürleri, İ. S. 9-10. Yüzyıl (A. Von Le coq).....	6
Resim 4: Menafi el-Hayvan, New York, Pierpont Morgan Library, M.500(B. Gray).7	
Resim 5: El-Asar el-Bakiya, Edinburg Üniversite Kitaplığı, No. 161, 7v (Arnold ve Grohman).....	8
Resim 6: Şeyhin öğüt vermesi, Hacu Kirmani Hamse'si, Karakoyunlu Türkmen üslubu, Şiraz, 1450-55	9
Resim 7: Fatih Sultan Mehmet portresi, Sinan Bey veya Şiblizade Ahmed'e atfedilir, 1480	12
Resim 8: Hamse-i Hüsrev Dehlivi, Behram Gür beyaz köşkte.....	13
Resim 9: Nigari, Barbaros Hayrettin Paşa portresi.....	14
Resim 10: Ressam Şah Kulu'ya atfedilen Saz üslubunda ejder resmi	14
Resim 11: Levni, Dader Banu portresi.....	16
Resim 12: Ali Üsküdari, Şukufe örneği.....	16
Resim 13: Cahide Keskiner minyatür örneği.....	17
Resim 14: Ülker Erke minyatür örneği.....	17
Resim 15: Ahmet Yakupoğlu minyatür örneği.....	17
Resim 16: Nusret Çolpan minyatür örneği	17
Resim 17: The Egyptian Books of The Dead adlı illüstrasyon rulosu kesiti.....	19
Resim 18: Daumier'in karikatür illüstrasyon örneği.....	20
Resim 19: Norman Rockwell'in illüstrasyon örneği	20
Resim 20: İhap Hulusi Görey'in illüstrasyon örneği	21
Resim 21: Connie Lim, kuru kalem boyama tekniği ile yapılmış illüstrasyon örneği.....	21

Resim 22: Kerem Beyit, illüstrasyon örneği.....	22
Resim 23: Firuz Aşkın, illüstrasyon örneği.....	22
Resim 24: Yurdaer Altıntaş, illüstrasyon örneği	23
Resim 25: Nazan Erkmen, illüstrasyon örneği.....	23
Resim 26: Çatalhöyük harita planı.....	25
Resim 27: Kaşgarlı Mahmut'un Dünya Haritası, Divan-ı Lügat-it-Türk.....	26
Resim 28: Muhammed El-İdrisi'nin dünya haritası	26
Resim 29: İbrahim Mürsel'in Akdeniz portolanı.....	27
Resim 30: El-İstahri'nin İran Körfezi haritası	28
Resim 31: El-İstahri'nin dünya haritası	28
Resim 32: Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyesin de yer alan Akdeniz portolanı.....	29
Resim 33: Piri Reis'in Dünya haritası	30
Resim 34: İstanbul, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn.....	31
Resim 35: İbn Said'in dünya haritası	32
Resim 36: El-Kazvinî'nin dünya haritası.....	32
Resim 37: : Konstantinopolis'in günümüze ulaşan bu en eski haritası 1422 tarihli ve Cristoforo Buondelmon ti'ye ait.....	33
Resim 38: İskenderiyeli Cosmas Indicopleustes'in 550 tarihli Topografia Christiana adlı kitabında yer alan dünya haritası.....	33
Resim 39: Harita İllüstrasyon örneği	34
Resim 40: Harita İllüstrasyon örneği.....	35
Resim 41: Harita İllüstrasyon örneği.....	39
Resim 42: Harita İllüstrasyon örneği.....	36
Resim 43: Harita İllüstrasyon örneği.....	36
Resim 44: Hannah Davies'in illüstrasyon örneği	36

Resim 45: Christopher Corr'ın illüstrasyon örneği.....	37
Resim 46: Andy Council örneği	37
Resim 47: Adem Dönmez, illüstrasyon örneği.....	38
Resim 48: İstanbul turizm harita illüstrasyon örneği.....	38
Resim 49: Rıdvan Aydın, harita illüstrasyon örneği	38
Resim 50: Matrakçı Nasuh'un Umdetü'l-Hissab adlı matematik kitabından bir kesit.....	41
Resim 51: Matrakçı Nasuh'un iki kale dekoru (Süleymaniye-Esat Efendi 2206)....	42
Resim 52: Süleymanname'nin 1520-1537 yıllarını içeren ilk bölümü takdim (mukaddime) sayfası.....	43
Resim 53: Genova. Tarih-i feth-i Şikloş ve Estergon ve Estunibelgrad'dan bir kesit	44
Resim 54: İstanbul, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn.....	50
Resim 55: Galata, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn.....	51
Resim 56: Eskişehir, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn.....	52
Resim 57: Adana, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn.....	53
Resim 58: Konya, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn.....	54
Resim 59: Kara amid, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn.....	55
Resim 60: Tetimme-i İmam-ı Ali, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn.....	56
Resim 61: İmam-ı Ali Türbesi, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irak.....	57
Resim 62: Erzincan, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn.....	58
Resim 63: Sivas, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn.....	59
Resim 64: SDÜ, Batı yerleşkesi rektörlük binası.....	62
Resim 65: SDÜ, Uygulama ve Araştırma Hastanesi.....	63
Resim 66: SDÜ, Kütüphane ve GSF binası	64
Resim 67: SDÜ, Doğu yerleşkesi camii.....	65

Resim 68: SDÜ, Doğu yerleşkesi, Atatürk spor salonu.....	66
Resim 69: SDÜ, Sabancı Kız Öğrenci Yurdu.....	67
Resim 70: SDÜ, Doğu-Batı Yerleşkesi, Google map görüntüsü.....	68

ÇİZİM LİSTESİ	Sayfa No
Çizim 1: SDÜ, Batı Yerleşkesi Rektörlük Binası Eskizi.....	62
Çizim 2: SDÜ, Rektörlük Binası Renklendirmesi	62
Çizim 3: Uygulama ve Araştırma Hastanesi Eskizi	63
Çizim 4: Uygulama ve Araştırma Hastanesi Renklendirmesi.....	63
Çizim 5: SDÜ, Kütüphane ve GSF Binası Eskizi	64
Çizim 6: SDÜ, Kütüphane ve GSF Binası Renklendirmesi.....	64
Çizim 7: SDÜ, Doğu Yerleşkesi Camii Eskizi	65
Çizim 8: SDÜ, Doğu Yerleşkesi Camii Renklendirmesi.....	65
Çizim 9: SDÜ, Doğu Yerleşkesi, Atatürk Spor Salonu Eskizi	66
Çizim 10: SDÜ, Doğu Yerleşkesi, Atatürk Spor Salonu Renklendirmesi.....	66
Çizim 11: SDÜ, Sabancı Kız Öğrenci Yurdu Eskizi.....	67
Çizim 12: SDÜ, Sabancı Kız Öğrenci Yurdu Renklendirmesi.....	67
Çizim 13: SDÜ, Doğu-Batı Yerleşkesi, Eskiz Çalışması.....	68
Çizim 14: SDÜ, Doğu-Batı Yerleşkesi, Renklendirmesi	69

GİRİŞ

Geleneksel Türk sanatları olarak hat, tezhip, minyatür, cilt, ebru gibi sanatlar Osmanlı döneminde dikkati çeken ve saray desteğiyle gelişen sanatlardır. Osmanlı sanatının zirveye ulaştığı dönemde değişik ülkelerden gelen birçok sanatkar, bugünkü geleneksel Türk sanatları içinde yer alan kitap sanatlarının şekillenmesinde büyük bir paya sahiptir. Anadolu'da oluşan bu sanat dallarından bazıları, değişik çizgilerde gelişim göstermiştir. Bunlardan minyatürler bağımsız bir sanat türü olarak değil, yazmaları süslemek ve metinde geçen olayları aktarmak amacıyla yapılan tasvir türüdür (Öztürk, 2003:89-90).

Yazıdan önce hayatımıza giren resmin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Geçmişten günümüze pek çok alanda iletişim ve mesaj aracı olarak resimlemelerden faydalanılmıştır. Yerleşik hayatın olmadığı Türkler 'de, ilk resimleme örnekleri Uygurlarda görülmektedir. Bu resimleme/minyatür örnekleri aslında en eski Türk illüstrasyonlarıdır. Yapılan resim/resimlemelerin ortak amacı bir mesaj vermek, iletişim kurmak veya kitlelere ulaşmaktır.

Anlamları ve amaçları aynı olan minyatür ile illüstrasyon, insanlık tarihi kadar eskidir. Minyatürler genellikle, saray yaşantısını, düğün törenlerini, hükümdarların yaşantısını ve döneme ait daha pek çok bilgiyi belgelemek amacıyla yapılan resimlerdir. Batıdaki illüstrasyonlarda aynı minyatürler gibi konuyu ele aldıkları dönemin belgeleri niteliğindedirler. Minyatür sanatında olduğu gibi tarihteki önemli kişi ve olaylar, kaybolan, yıkılan veya unutulmuş pek çok eski mekân, illüstratörler sayesinde yeniden canlandırılmaktadır. Dolayısıyla illüstrasyon, herhangi bir mesajı açık bir şekilde aktarmaya yarayan bir resim/resimleme türü olarak hayatın her alanına girmiştir.

İllüstrasyonun çeşitli uygulama alanları vardır. Bu alanlar içerisinden harita illüstrasyonları geçmişten günümüze kadar yapılmaya devam eden işlevsel bir türdür. Osmanlı döneminde topografik harita illüstrasyonlarıyla öne çıkan ve bu türe öncülük yapan isim Matrakçı Nasuh'tur. Matrakçı Nasuh'un harita illüstrasyonları günümüze kadar ulaşarak tarihe ışık tutmaktadır. Eserlerinde bulunan minyatürleri Osmanlı coğrafyası, mimarisi, minyatür sanatı ve denizcilik için büyük bir kaynak teşkil etmektedir. Tarihi konulu yazmalarda olayların geçtiği yerlerin de

betimlenmesi gerekliliğinin doğması topografik harita illüstrasyonlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Eczacıbaşı, 1997:1184). Tarihsel birikimler günümüze tamamıyla aktarılamaz. Bu nedenle çağa güncellenmeyen kavramlar ya kaybolur ya da başka bir kimliğe bürünerek ayakta kalmaya çalışırlar. Ayakta kalması için, bütün sanat dallarında olduğu gibi minyatür ve illüstrasyonda da yüzyıllar içerisinde bir takım gelişmeler ve yenilikler meydana gelmiştir. Farklı bakış açılarıyla çeşitli alanlarda illüstrasyonlar sıklıkla uygulanmaya başlamıştır.

“Matrakçı Nasuh’un Minyatürlerinin Harita İllüstrasyonları Açısından İncelenmesi ve Süleyman Demirel Üniversitesinin doğu/batı yerleşkeleri harita illüstrasyon uygulama çalışması” adlı tez çalışmasının amacı Nasuh’un topografik kent tasvirlerinde olduğu gibi çalışmasının sonraki dönemlere belge niteliğinde örnek olarak kalmasıdır. Uygulama aşamasında teknolojinin sunduğu kolaylıklardan faydalanmakta çalışmanın amacı kapsamındadır.

Çalışmanın önemi, bir kültür tarihinin belgesi niteliğinde olan topografik kent tasvirlerinin dijital programlar sayesinde yeni bir anlatım tarzıyla yeniden işlevsel hale dönüştürülme fırsatı elde etmiştir. Bu çalışmada teknolojinin kullanılması ortaya çıkan tasarımı farklı ve özgün kılmıştır. Tarih boyunca kullanılan geleneksel uygulama tekniklerine günümüz bilgi ve teknoloji çağının imkanlarının eklenmesi de tezin niteliği açısından önemlidir. Yapılan uygulama çalışması gelecekte kaybolabilecek veya yer değiştirebilecek binaların isimlerini belirlemek açısından da araştırmaların temel başvuru kaynakları arasına girebilmesi açısından önemlidir.

Çalışmanın yöntemi olarak ilk aşamada, literatür taraması yapılarak, minyatür ve illüstrasyonun tarihçeleri incelenip, birbirleriyle yakın ilişki içerisinde oldukları ve köklü bir geçmişe dayandıkları açıklanmıştır. Topografik kent tasvirleriyle yeni bir tür yaratmış olan Matrakçı Nasuh’un Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn adlı eserindeki İstanbul, Galata, Eskişehir, Adana, Konya, Kara Amid (Diyarbakır), Erzincan, Sivas, Tetimme-i İmam-ı Ali, İmam-ı Ali Türbesi gibi mimari yapıların yoğun olduğu tasvirlerin incelenmesi ile sınırlandırılmıştır.

Bu uygulama çalışmasının yapım aşamasında Matrakçı Nasuh’un eserleriyle günümüz de yapılan illüstrasyon çalışmaları incelenerek karşılaştırmalar yapılmıştır. Örneklerin incelenmesinden sonra elde edilen veriler doğrultusunda yapılacak olan

çalışmanın yöntemi belirlenmiştir. Yerleşkenin genel görüntüsüne ve orada bulunan bütün yapıların fotoğraflarına ulaşılmıştır. Bu yapıların geleneksel yöntemle stilizasyonu yapılarak eskizleri oluşturulmuştur. Taslak bütünüyle oluşturulduktan sonra renklendirme aşaması için çalışmanın amaç ve ulaşmak istenilen sonucu gereği günümüz teknolojisinden faydalanılmıştır. Dijital ortamda gerçekleştirilen renklendirmenin sonucunda istenilen etkiye ulaşılmıştır.

Tez çalışmasının birinci bölümünde; minyatür ve illüstrasyon ilişkisine değinilerek, her ikisinin de ayrı ayrı tarihsel gelişim evrelerinden söz edilmiştir. Ayrıca bir minyatür ve illüstrasyon olarak haritaların tarihine, amaç ve işlevine değinilmiştir. Bu sanat dallarının aynı işlevsel özelliklere sahip olduğu ve aynı amaçla ortaya çıktıkları sonucuna varılmıştır.

İkinci bölümünde; Matrakçı Nasuh'u daha iyi tanımak amacıyla hayatından, eserlerinden ve tasvir anlayışından söz edilmiştir. Harita illüstrasyonu olarak Matrakçı Nasuh'un minyatür örnekleri incelenerek, eserlerinin genel özellikleri anlatılmıştır. Günümüzde de sıklıkla kullanılan harita illüstrasyonlarına örnek olan kaynağın Matrakçı Nasuh olduğu vurgulanmıştır.

Üçüncü bölümde ise; araştırmanın etrafında şekillendiği konu olan, Nasuh'un da yaratıcısı olduğu topografik harita tasvirleri ışığında, teknoloji ve farklı dijital teknikler kullanılarak bir uygulama yapılmıştır. Bu yerel uygulama çalışması için Süleyman Demirel Üniversitesinin doğu ve batı yerleşkeleri seçilmiştir. Yapılan uygulamanın çeşitli aşamaları; genel taslak, mimari öğelere ait fotoğraflar, eskiz çizimleri ve genel bilgiler verilerek, kompozisyonun son eskiz hali ve dijital ortamda renklendirilmiş halini gösteren görsellerle birlikte sunulmuştur.

I. BÖLÜM

MİNYATÜR İLLÜSTRASYON İLİŞKİSİ

1.1. Minyatürün Tarihçesi

“Yazma eserlerde anlatılan olayları görselleştirmek için yapılan kitap resimlerine minyatür denilmektedir. Minyatür sözcüğü, ortaçağ Avrupa’sın da yazma kitaplarda yapılan tezhiplerde baş harfleri vurgulamak amacıyla kullanılan kırmızı boya minium’dan türetilmiştir” (Mahir, 2004:15).“Minyon, minium, minör gibi batı kökenli kelimelerden türediği belirtilen minyatür aslında bir resim sanatıdır” (Aritan, 2006:24). Türkler tarafından nakış ve tasvir olarak adlandırılrsa da, batının etkisiyle Fransızcadan geçen miniatüre kelimesi, minyatür olarak dilimize yerleşmiştir.

Minyatürler, konuyu aydınlatmak, metni anlatmak amacıyla yapılan açıklayıcı resimlerdir. Minyatürde nakkaşın görevi, konusunu ayırt etmeksizin metne bağlı kalarak yazılanları tüm ayrıntılarıyla resmetmesidir. Aynı zamanda minyatür, figürlü anlatım biçimidir. Batı resim geleneğinin aksine minyatürde perspektif, ışık-gölge ya da renk değerlerine dikkat edilmez. Ağaçlar, yapılar yan yatabilir. Tepeler mor, gökyüzü altın renginde olabilir. Figürler çevresindeki nesnelere orantılı olmayabilir. Minyatür tek boyutlu ve gölgesi olmayan bir resim sanatıdır (Eczacıbaşı, 1997:1262).

Geçmişte en erken minyatür örneklerine III. Yüzyılda rastlandığı bilinse de temelini Orta Asya kaya resimlerine dayandığı düşünülmektedir. Doğu Türkistan’daki en eski resim kalıntıları Miran’ dan gelmektedir (İnal, 1995:6). Miran’ dan gelen bu portrenin 3. yüzyıl sonunda yapıldığı düşünülmektedir (Resim 1).

Resim 1. : Miran, İ. S. III. Yüzyıl (M. Bussagli), (İnal 1995)

Minyatür sanatının ilkel örnekleri kaya resimleri olarak tanımlanabilir. Minyatür Orta Asya ve Ön Asya ya yayılarak oradaki sanatçılar tarafından, farklı mekânlara taşınmıştır. Türkler arasında İslam'ın yayılmasından sonra Selçuklular minyatür sanatına daha çok önem vermiştir. Bu dönemde tıp, astronomi, botanik, mekanik gibi buluşlardan oluşan bilimsel eserlerde minyatürler yer almaktadır. Kitab al-Haşaş'ış, Marifat al-Hiyal al-Handasiya, Kitab el Baytara, Varka ve Gülşah, Kelile ve Dimne gibi yazma eserler örnek olarak gösterilebilir. Osmanlı döneminde ise külliyyat-ı kâtibi, dilsüzname ve iskendername gibi eserler örnek gösterilebilir (Pugaçenkova, 2006:9-10). Kelile ve Dimne masallarına adını veren iki çakaldır. Aşağıdaki minyatür de Dimne'nin aslanla konuşması tasvir edilmiştir (Resim 2).

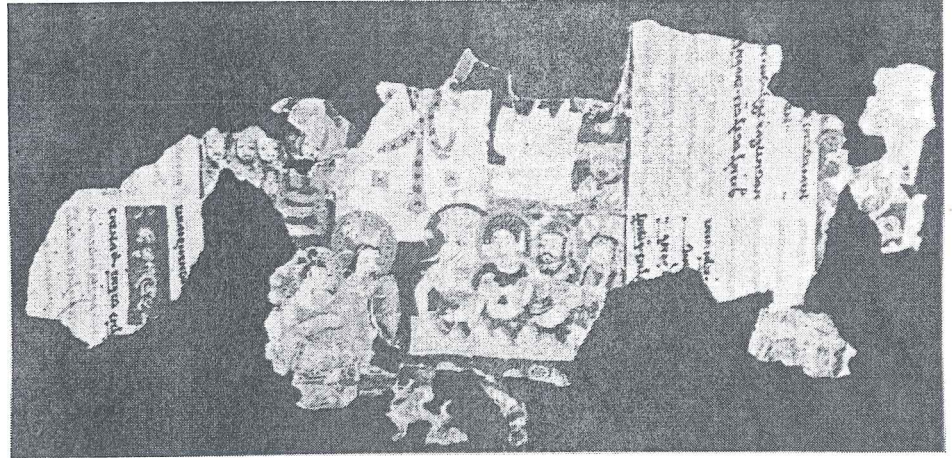

Resim 2. : Kelile ve Dimne, Paris, Bibl. Nat 3465, 49r (R. Ettinghausen), (İnal 1995)

Türk minyatürünün dört alan üzerinde yoğunlaşmıştır. Tıp alanında çeşitli cerrahi müdahalelerin ince ayrıntısına varıncaya kadar resmedildiği minyatürler, Türk portreciliğinin ortaya çıktığı minyatürler, Sûrnâme adı verilen düğün, sünnet törenleri, padişahın tahta çıkışı gibi önemli olayların resmedildiği minyatürler ve tarihi olayların canlı bir şekilde resmedildiği minyatürler olarak görülmektedir.

1.1.1. Türk- İslam Minyatürü

Uygur devletinin bulunduğu Turfan havzası Türk-İslam minyatür sanatı açısından oldukça önemli bir bölgedir. Buradaki Hoça, Bezeklik ve Kızıl gibi şehirler Uygur resim sanatının önemli örneklerini taşırlar. Uygurlardan gelen resimlerin çoğu duvar resimleri ve kitap sayfalarındaki minyatürlerdir. Çoğunlukla 9. ve 11. yüzyıllara ait eserlerdir (Resim 3) (İnal, 1995: 7-8).

Resim 3. : Uygur Minyatürleri, İ. S. 9-10. Yüzyıl (A. Von Le coq), (İnal 1995)

Uygur minyatürleri 9. ve 10. yüzyıl Türk resim sanatı hakkında bilgi vermektedir. Bu resimlerde dikkati çeken insan tipleri ve kompozisyon anlayışı daha sonra Selçuklu dönemi minyatür sanatında da görülmektedir.

11. ve 13. yüzyılda Selçuklu dönemi minyatürlerinde büyük bir çeşitlilik görülmektedir. Bu dönemden gelen yapıtlar ilim-fen konulu ve edebi konulu olarak iki gruba ayrılabilir. Bu eserlerde dönemin tiplerini ve ortamını yansıtan yeni bir resim üslubu ortaya çıkmıştır. 1220'lerde Yakındoğu'yu saran ve 1258'de Bağdat'ın alınmasıyla zirveye ulaşan Moğol akınları ve istilası, İslam minyatür sanatının da yön değiştirmesine sebep olmuştur. Bu dönemde en çok eser veren bölge, İran'dır (Eczacıbaşı, 1997:1262-1263).

1.1.2. İlhanlı Minyatürleri

1220'li yıllarda başlayan Moğol istilâsı sonucunda İslâm minyatür sanatında yeni bir tarz ortaya çıkmıştır. İlhanlıların hâkim olduğu İran'da hazırlanan yazmalar Uzakdoğu ve özellikle Çin sanatına özgü bir teknikle resimlenmiştir. İbn Buhtîşû'un Menâfi'u'l-hayevân'ı ile Bîrûnî'nin El-Asârü'l Bâkiye'si bu döneme ait melez üslûbun sergilendiği başlıca eserlerdir (Resim 4-5). Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî'nin Câmi'u't-tevârih'ine ait dört kopyada yer alan, düz bir zemin üzerine çerçeveli olarak yapılmış minyatürlerde Uzakdoğu'nun üslûbu uygulanmıştır (Eczacıbaşı, 1997: 1263). Resim 8'deki at tasvirleri, değişen davranışı göstermektedir. Ağaçtaki büklümlerde Çin resminin etkilerini göstermektedir (İnal, 1995:61).

Resim 4. : Menafi el-Hayvan, New York, Pierpont Morgan Library, M. 500(B. Gray)
(İnal, 1995)

İlhanlı devrinin ikinci önemli eseri el-Biruni'nin el-Asar el-Bakiya'sının 1307-8 tarihli minyatürlü nüshasıdır. Figür uslubu ve renk bakımından Selçuklu geleneğine bağlıdır (İnal, 1995:63).

Resim 5. : El-Asar el-Bakiya, Edinburg Üniversite Kitaplığı, No. 161, 7v (Arnold ve Grohman)
(İnal, 1995)

1.1.3. Timurlu Minyatürleri

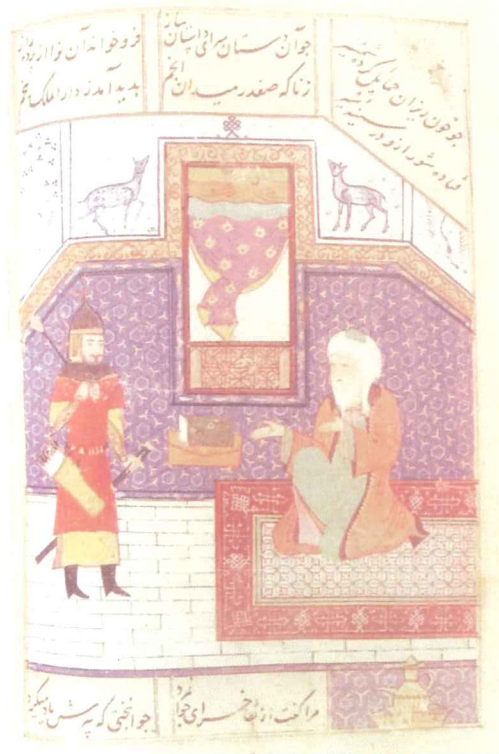
İslâm minyatür sanatının en önemli örneklerinden birçoğu Timurlu dönemine aittir. Bu devirden günümüze ulaşan minyatürlü yazmaların daha çok Timur'un oğlu Şâhruh ile onun oğulları döneminde hazırlanmış olduğu görülür. Tarih kitaplarını çok seven Şâhruh mevcut Câmî'u't-tevârîh nüshalarını toplatarak çoğalttırmış ve devrin ünlü tarihçisi Hâfız-ı Ebrû'ya bu eserin devamı niteliğinde kendi dönemini de yazdırmıştır (<http://www.birimza.com.tr>, [24.04.2015]).

Kirmânî'nin Hüma ve Hümayunu, Firdevsînin Şâhnâme'si, iki Kelîle ve Dimne nüshası, Nizâmî-i Arûzî'nin Çehâr Makâle'si ve Nizâmî-i Gencevî'nin Heft Peyker'i o dönemin örnekleridir. Şîraz okulunun önceki yıllara göre kalitesi düşük, daha sade ve özensiz minyatürlerin yapıldığı İbrâhim Sultan ve Abdullah Sultan dönemlerine ait önemli eserler arasında bir Kelîle ve Dimne, bir İbrâhim Sultan Şehnâmesi ve Nizamînin üç Hamse'si bulunmaktadır. Şîraz'da İskender Sultan'ı izleyen bu dönemde yapılan minyatürler, Karakoyunlu ve Akkoyunlu resim üslûbunu hazırlamaları bakımından önem taşır (Eczacıbaşı, 1997: 1264).

1.1.4. Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmen Minyatürleri

14. ve 15. yüzyıllarda Doğu Anadolu, Azerbaycan, İran ve Irak'ta hüküm süren Karakoyunlular ve Akkoyunlular döneminde Türkmen üslûbu denilen yeni bir tarz meydana gelmiştir. Karakoyunlu figürleri iri başlı ve kısa boyludurlar. Tabiat, basit bitkilerle sade bir manzara halinde ve açık renkler kullanılarak işlenmiştir.

Günümüze ulaşan minyatürlü yazmalar, Pir Budak'ın himayesindeki sanatçılar tarafından bir bölümü 1454'ten sonra Şiraz'da, diğer bölümü 1462'den sonra Bağdat'ta hazırlanmıştır. Bunlar Nizamînin Hamse 'sinin çeşitli nüshaları, Ferîdüddin Attar'ın Mantıku't-tayr'ı, Assâr-ı Tebrîzî'nin Mihr ü Müşterî'si, Cemâlî'nin Hamse 'si, bir şiir antolojisi, Emir Hüsrev-i Dehlevî'nin Dîvân'ı, Hâcû Kirmânî Hamse' si ve Firdevsînin Şâhnâme nüshaları ile bir Kelfle ve Dimne' dir (Resim 6) (İnal, 1995:149-150-151).

Resim 6. : Şeyhin öğüt vermesi, Hacu Kirmani Hamse'si, Karakoyunlu Türkmen üslubu, Şiraz, 1450-55 (Mahir, 2004)

Akkoyunlu minyatürleri ise Sultan Halil ile kardeşi Sultan Yakup'un döneminde yapılmıştır. Sultan Halil'in Şiraz valiliği döneminde tamamlanmış bir

resimli el yazması, aslında Karakoyunlu Hükümdarı Pir Budak tarafından ısmarlanan yarım kalmış bir Nizâmî Hamsesidir.

Akkoyunlu devri minyatür sanatının en güzel örneklerinin bulunduğu eser ise Sultan Halil tarafından ısmarlanan, ancak onun ölümünden sonra tamamlanan bir başka Nizâmî Hamsesidir. Kitaptaki on dokuz minyatürden Safevî dönemine ait olan birkaç tanesi dışında, kalanlar Derviş Muhammed ve Şeyhî tarafından yapılmıştır. Firdevsînin Şâhnâme 'si, Nizami'nin hamse' si ve Ahmedî'nin İskendernâme'si gibi eserlerin resimlendiği Şiraz Nakkaşhânesi'nde kalıplaşmış, Karakoyunlu üslûbunu sürdüren bir tarzın hakim olduğu görülür (İnal, 1995:157-158).

1.1.5. Safevi Minyatürleri

Bu dönemde birçok İran şehri sanat merkezi haline gelmiştir. 1548'den itibaren Kazvin saray atölyelerinin merkezi olmuş. Bunların yanı sıra Meşhed, Herat ve Şiraz'da resim gelişmiştir. Bu dönemin okulları, Tebriz okulu, Herat okulu, Kazvin okulu, Şiraz okuludur. Bu okullarda ayrı ayrı üsluplar oluşturulmuştur (İnal, 1995:159-167). Safevîler'in ilk hükümdarı Şah İsmail döneminde Tebriz'de hazırlanan resimli bir yazma olmasa da Akkoyunlu Sultanı Halil'in ısmarladığı Nizâmî Hamse 'sinin minyatürlerinden birkaç tanesinin bu devirde yapıldığı bilinmektedir (<http://www.ktsv.com.tr/sanat/4-minyatur>).

1.1.6. Özbek Minyatürleri

1500 yılında Şaybânî Han tarafından ele geçirilen Buhara'daki ilk Özbek tasvirlerinin sert ve kaba olduğu görülmektedir. Muhammed Şadi'nin Fetihname' si, Hâtifi'nin Hüsrev ve Şirin'i, Muhammed Salih'in "Şaybaninâme'si" bu dönemin eserleridir. 1507'de Herat'ın alınmasından sonra Herat üslûbu ağır basmış ve tasvirlerle Bihzâd'ın etkisi yansımıştır. Ubeydullah Han döneminden günümüze, Buhara'da 1523'de tamamlanan Assâr'ın Mihr ü Müşteri adlı eseri ulaşmıştır. Ebûlgazi Bahadır Han için aynı üslûpla resimlenmiş Firdevsî-i Tûsî'nin bir Şâhnâme' sinin de 1594'de bir Özbek elçisi tarafından Osmanlı sarayına hediye olarak götürüldüğü düşünülmektedir (Mahir, 2005).

1.1.7. Müslüman- Hint (Bâbürlü-Mugal) Minyatürleri

Bâbürlü devrinde bir süre, Safevî sarayında sürgün hayatı yaşayan ikinci hükümdar Hümâyun'un ülkesine dönerken yanında Tebrizli sanatçıları da getirmesi sebebiyle Hindistan'da minyatüre karşı ilgi artmıştır. Tebrizli ustaların kendi tarzlarını yansıttığı minyatürler zamanla özgün bir üslûp meydana getirmiştir. Müslüman Hint minyatür sanatının en verimli dönemi Hümâyun'un oğlu Ekber Şah (1556) zamanıdır. Bazı yazmalar ve Bâbürlü hükümdarları için kaleme alınan şehname tarzındaki Bâbürnâme, Ekbernâme adlı eserler resimlendirilmiş, hükümdarların savaşları, avlanmaları ve eğlence hayatları gerçekçi bir yaklaşımla tasvir edilmiştir (<http://www.birimza.com.tr>, [24.04.2015]).

1.1.8. Osmanlı Dönemi Minyatürleri

Anadolu Selçuklu döneminden kalma minyatürler çok azdır. Osmanlıya ait minyatürlü yazma örneği bulunmadığından 15. yüzyıla kadar minyatür sanatından çok fazla söz edilemez (Eczacıbaşı, 1997: 1266). Osmanlı minyatür sanatının günümüze ulaşan ilk örnekleri 15. yüzyıl sonlarına doğru, başkentin Bursa'dan Edirne'ye taşınmasından sonraki döneme aittir. Bu ilk örnekler Selçuklu resim üslubundan esinlenmekle birlikte, Timurlu ve Türkmen minyatür üsluplarından da etkilenmiştir (Mahir, 2004: 39).

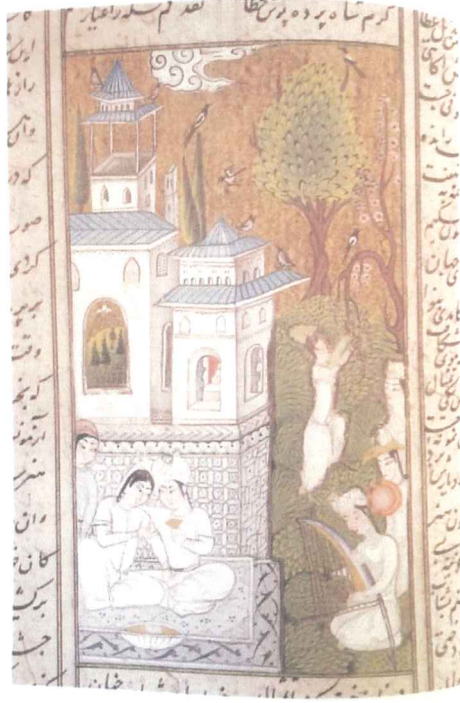
Osmanlıların kuruluş dönemine ait resimli yazma örnekleri günümüze kadar gelmemiştir. Dönemin en önemli gelişmeleri Fatih Sultan Mehmet ile başlar. Fatih, bilime ve bilim adamlarına çok önem vermiştir. Başta Bellini olmak üzere İtalya'dan birçok ressam getirtmiştir. Bursalı Sinan Bey gibi birçok Türk ressamı da İtalya'ya göndermiştir. En tanınmışları, Fatih'in minyatür portresi ile bilinen Sinan Bey'dir (Özkeçeci, 2007:200) (Resim 7).

Sinan Bey, Fatih'i gül koklarken tasvir eden portresini yapmıştır. Sinan Bey'in bu eserinde İtalyan resim sanatının etkisi görülmektedir. Bu resimde Sinan Bey, Fatih'i sert bir cüsseyle oldukça azametli bir şekilde tasvir etmiştir. İtalya'dan döndükten sonra çizdiği bu eser, Türk resminde batı etkisinin ilk örneklerindedir.

**Resim 7. : Fatih Sultan Mehmet portresi, Sinan Bey veya Şiblizade Ahmed'e atfedilir, 1480
(Mahir, 2004)**

Fatih döneminden sonra Doğu-Batı kültür ilişkisi azalarak daha çok Doğu geleneği hâkim olmaya başlamıştır. Osmanlı imparatorluğunun Doğu sınırlarını genişletmesiyle, saray atölyelerine katılacak doğulu sanatçıların sayısı da artmıştır. Bu dönemde resimlenen yazmalar Doğu İslam ülkelerinin paylaştığı ünlü edebi eserlerdir. Hintli şair ve tarihçi Hüsrev-i Dehlevi'nin Hamse'si (Resim 8), Hatifi'nin Hüsrev ü Şirin'i gibi eserlerin resimlendirilmiş kopyalarında 15. yüzyıl Türkmen kökenli minyatürlerin figür tipi, gölgeli boyanmış mimari ayrıntılara ve doğa unsurlarında beliren perspektif etkisi görülmektedir (Eczacıbaşı, 1997:1266). Yine Fatih döneminde Dilsüzname adlı edebi eser ve İskendername resimlerinde dönemin giyim tarzı, müzik aletleri ve eğlence hayatı resmedilmiştir. Cerrahiye-i Hakaniye adlı tıp kitabında ki resimlerin özelliği de çizgisel bir üslup kullanılması, anlatımın açık ve anlaşılır olmasıdır (Özkeçeci, 2007:200).

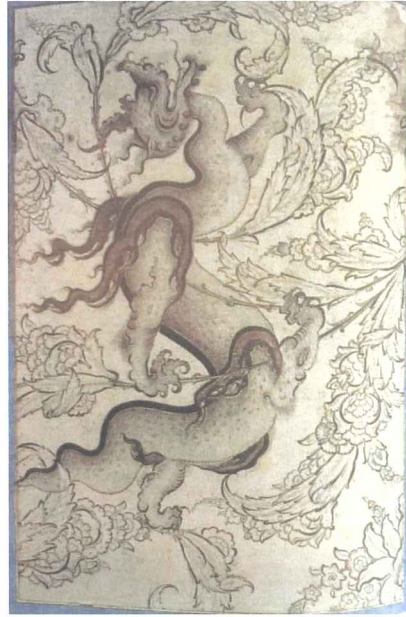
Resim 8. : Hamse-i Hüsrev Dehlivi, Behram Gür beyaz köşkte, (Mahir, 2004)

Yavuz Sultan Selim dönemindeki çalışmalar hakkında çok fazla bilgi yoktur. Bu durumun aksine Kanuni Sultan Süleyman döneminden ise çok fazla eser kalmış ve Osmanlı minyatür sanatı en parlak ve en ihtişamlı dönemini yaşamıştır. Bu dönemde politik ve askeri açıdan büyük bir genişleme olmuştur. Onun döneminin en önemli sanatçılarından biri Nigari'dir (Aslanapa, 1961:136). "Asıl adı Haydar Reis olan Nigari'nin özellikle Barbaros Hayrettin Paşa portresi, avlanan avcılar ve Kanuni Sultan Süleyman portresindeki silahtar tasvirleri, Süleymannamenin figür resminde usta olan ressamlarıyla benzer yönleri olmasından dolayı Nigari'de dönemin nakkaş ekibi arasına girmiştir" (Resim 9) (Tanındı,1993:412).

Resim 9. : Nigari, Barbaros Hayrettin Paşa portresi, (<http://www.e-marineeducation.com/tr/denizci-ressamlar-haydar-reis-nakkas-nigari/>)

Yine bu dönemde murakka yapımcılığının yaygınlaştığı görülür. Saray nakışhanesinde motiflerle bezenmiş murakkaları Türk sanatına kazandıran müzehhip Karamemi ve ressam Şah kulu olmuştur. Şah kulu aynı zamanda saz yolu üslubunun da yaratıcısıdır (Resim 10) (Tanındı, 1996:31).

Resim 10. : Ressam Şah Kulu'ya atfedilen Saz üslubunda ejder resmi (Mahir, 2004)

Kanuni döneminin bir diğer gelişmesi, tarihi konulu minyatürlerin büyük önem kazanmış ve yüzyıllar boyunca Osmanlı minyatür sanatında önemli bir yer tutmuş olmasıdır. Bu dönemdeki tarihi yazmaların çoğunda olayların geçtiği

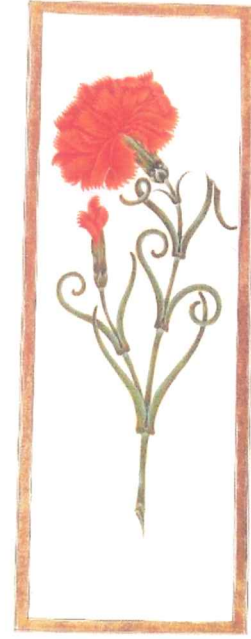
yörelere belgelenmesi gerekmiştir. Buda topografik resim denilen bir türün meydana getirmiştir. Kanuni döneminde gelişen haritacılıktan kaynaklan bu yaklaşım, Kanuni'nin seferlerine katılan ve çok yönlü bir insan olan Matrakçı Nasuh'un minyatürlerinde kendini göstermiştir (Eczacıbaşı, 1997:1267). Türk minyatür sanatına katkıda bulunup geliştiren diğer iki önemli sanatçıda Nakkaş Osman ve Şehnameci Seyyid Lokman'dır. Kitap ressamlığının gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Zigetvar seferi tarihi, Şahname-i Selim Han, Şahname-i Murad III. Hünernâme adındaki bu eserler dönemin örnekleridir (Tanındı, 1993:416).

17. yüzyıl başlarında III. Mehmet döneminde resimli yazmaların hazırlanışını yönlendiren sanatçı Nakkaş Hasan'dır. Eserlerde kişisel üslubunu yansıtmıştır. Kalın kaşlı, yuvarlak yüzlü figürlerle, dairesel kompozisyonların hakim olduğu minyatürler görülmektedir. 17. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı imparatorluğunun Avrupa ile derin ilişkilere girmesi sonucu, İstanbul'a gelen elçilerin yerli sanatçılara, sultanları tasvir eden kıyafet albümleri hazırlattıkları görülmektedir. Nakkaşlar saraydan iş talebi alamamalarından dolayı piyasaya yöneldikleri düşünülmektedir.

18. yüzyılın en önemli minyatür sanatçısı, Levni'dir. Tek kadın figürleri ve erkek tasvirlerinden hazırlamış olduğu bir albümü vardır (Resim 11). Fonları boyanmamış, tek yaprak minyatürlerdir. Silsile adını taşıyan, sultan portrelerinde klasik kalıbı kullanırken, üçüncü boyutu vermeye çalışan yeni resimsel denemelerde uygulamıştır. Osmanlı minyatür sanatının son parlak dönemi olan bu yıllarda çiçek yapma geleneği de yaygınlaşmıştır (Resim 12). Bu geleneğin öncüsü ise Ali Üsküdarî'dir.

Resim 11. : Levni, Dader Banu portresi
(Mahir, 2004)

Resim 12. : Ali Üsküdari, Şukufe örneği
(Duran, 2008)

18. yüzyılın sonlarına doğru, teknik ve içerik açısından tutkallı boyalar suluboyaya dönüşmüş, iki boyutlu resme üçüncü boyut eklenerek yenilikler meydana getirilmiştir. Bu değişimler yeni bir resim türü olan duvar resimlerinde de etkisini sürdürmüştür. Manzara geleneği minyatürden duvar resimlerine de kaymış, üçüncü boyut denenmiş, ışık-gölge ve renk arayışı sürmüştür (Eczacıbaşı, 1997:1271).

Osmanlı minyatür sanatının 19. yüzyıl ikinci yarısında tamamen sona erdiği kabul edilmektedir. Bu dönemden sonra Osmanlı sanatında minyatür kitap sayfalarından çıkarak duvar ve tuval üzerine taşınmıştır (Mahir, 2004:174).

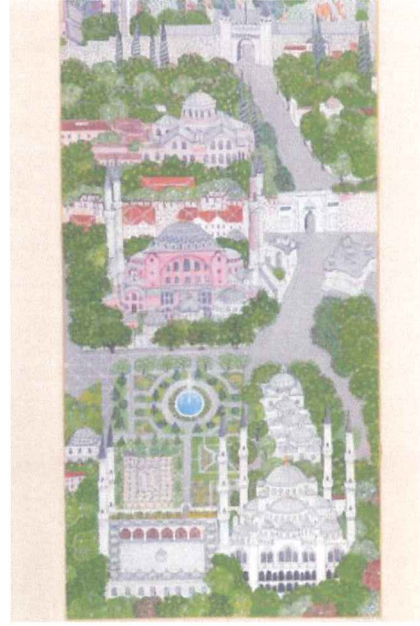
Körü körüne Batı hayranlığı her alanda olduğu gibi resimde de kendini göstermiştir. Batı'ya yönelmeyle birlikte minyatür gibi geleneksel özgün bir sanat dalı da tarihe karışmıştır.

Görselliğin sınır tanımadığı günümüzde yüzyıllara direnen minyatür sanatı birkaç üslupta ilerlemektedir. Bunlardan bazıları; Cahide Keskiner; tamamen Osmanlı izinde ve tarihi belge niteliğinde eserler vermektedir (Resim 13). İnci Ayhan Birol, Şehnaz Özcan; yaptıkları minyatür çalışmaları Osmanlıdan izler taşımaktadır. Osmanlıdan aldıkları ilhamla çağdaş ve modern çalışmalar

yapmaktadırlar. Ülker Erke; eserlerinde klasik bir yol izleyerek çağa uygun modern tarzda minyatürler yapmaktadır (Resim 14). Ahmet Yakuboğlu; ressam olduğu için yapmış olduğu minyatürlerde resim esintileri mevcuttur (Resim 15). Yakup Cem, Taner Alakuş; İran- Türk minyatürü karışımı tarzıyla çalışmaktadırlar. Orhan Dağlı; İran üslubunda minyatür çalışmaları vardır. Nusret Çolpan; Matrakçı Nasuh'tan ilham alarak topografik harita illüstrasyonu tarzında çalışmalar yapmıştır (Resim 16) (Aritan, 2006.26).

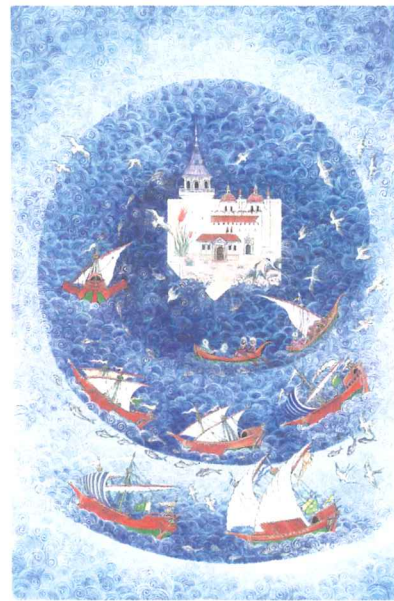
Resim 13. : Cahide Keskiner minyatür örneği

Resim 14. : Ülker Erke minyatür örneği

Resim 15. : Ahmet Yakuboğlu minyatür örneği

Resim 16. : Nusret Çolpan minyatür örneği

1.2. İllüstrasyonun Tanımı ve Tarihçesi

İllüstrasyon, Fransızca illustration sözcüğünden dilimize geçmiştir. Türkçede bezeme, resimleme gibi anlamlara gelir. Metin ve fikirlerin tasvir edilmesi, açıklanması ve sunulması amacıyla görsel öğeler kullanılarak oluşturulan resimleme türüdür. “Bir başka tanımla; görsel iletişimin bir ögesi olan illüstrasyon, başlık, metin ve slogan gibi sözel unsurları görsel bir dille anlatan, betimleyen, yorumlayan veya bir mesajı iletmek, bir kavramı görselleştirmek için yapılan resimlerin tümüdür” (Kızılışafak, 2014:168).“Adını 13. yüzyılda almış, o zamanlar ‘pırıltı’ anlamına gelen kelime, 15. yüzyılın başında belirti, gösterge, eski Fransızca ’da görünüm, Latince ’de ışıltılı sunum, yazı dilinde edebi bağlamda aydınlatma, yan anlamında açıklığa kavuşturmak, açıklamak, sunmak, günümüz İngilizcesinde de örnekleme, resimleme anlamına gelmektedir” (<https://prezi.com/zibnwdqhmbw4/illustrasyon>,[04.05.2015]).

Kitap resmi olarak bilinen illüstrasyon, teknik ve mekanik çizimler, mühendislik ve mimarlık dallarında tasarımları açıklamada kullanılan ve sanat değeri taşıyan çizimlerde bu kapsamdadır (Eczacıbaşı, 1997:841). Bununla birlikte slogan ve başlık gibi sözel unsurları görsel olarak ayrıntılı bir şekilde özellikleri ile birlikte anlatan ya da yorumlayan tüm unsurlara da genel olarak illüstrasyon adı verilir (Becer, 1997:210).

İnsanoğlu binlerce yıl önce fikir ve düşüncelerini aktarmada, yazıdan önce hayatımıza giren, bilgi aktarıcı bir öge olan resmi kullanmışlardır. Mağara duvarlarına ve kayaların üzerine çizerek ve boyayarak kendilerini ifade etmişlerdir. “Günümüze kadar gelebilen en güzel duvar resmi çalışmaları Avrupa’da Lascaux ve Altamira mağaralarında bulunmaktadır. Günümüzün uygarlık standartları ile olaya baktığımız zaman, mağara resimlerinin birer illüstrasyon olduğunu söylememiz mümkündür” (Keş, 2001: 36-37).

Yazının icadından sonra da, yazının anlatım gücünün yetersiz kaldığı durumlarda yine resimsel görselleştirmeyi tercih etmişlerdir. İllüstrasyon çalışmalarının ilk örnekleri MÖ.1900’lü yıllarda görülmektedir. “Ramessum Papyrus” ve “The Egyptian Books of the Dead” illüstrasyon ruloları, bilinen en eski el yazması hikaye kitaplarıdır (Resim 17).

Resim 17. : The Egyptian Books of The Dead adlı illüstrasyon rulosu kesiti
(<http://spiritualquestions.org.uk/2012/11/ancient-egypt-2/the-book-of-the-dead/>)

“Eski dönemlerde, üçüncü boyutu ikinci boyuta indirgemeye çalışan resimli imajlar, illüstrasyon çalışmalarının en önemli görüş açısını belirtmektedir. Bu resimsel çalışmalar uzaysallığa başkaldırıcısına ikinci boyutu ustaca kullanmaktadır” (Keş, 2001: 36-37).

Ortaçağ el yazmaları ve baskı kitapları da illüstrasyon çalışmalarının ilk örnekleridir. Bu alandaki ilk sanatçılar Fransa’da el yazmalarını resimleyen Limburg kardeşlerdir. Ağaç baskılar illüstrasyonların baskı tekniği ile yapılmış ilk örnekleridir. 16. yy. ‘da gelişen metal baskı teknikleriyle illüstrasyonlar daha ayrıntılı ve gerçekçi olmuştur. Holbein, Dürer, Giandomenica Trepolo, Caravaggio ve Reni gibi sanatçılar tarih, mitoloji ve dini konularda yaptıkları tasvirlerle illüstrasyonu daha iyi seviyelere taşımışlardır. 18. yy ‘da illüstrasyonlar daha yergisel ve eleştirel olmuştur. “19. yüzyıl da ise Fransa da Daumier, İngiltere’de Hogarth toplumsal davranışları eleştiren karikatür türündeki illüstrasyonlarıyla bir geleneğin öncüsü olmuşlardır” (Eczacıbaşı, 1997:842) (Resim 18).

Resim 18. : Daumier'in karikatür illüstrasyon örneği

<http://elestirelsanat.blogspot.com.tr/2012/09/daumier-ve-illustrasyonlari.html>

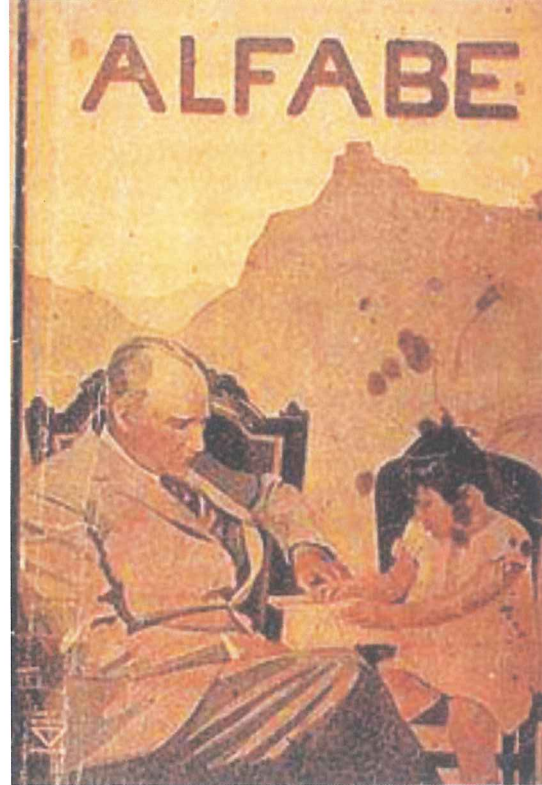
20. yy 'da Avrupa'da Edmund Dulac, Andersen'in masalları ile ünlenirken ABD'de ise Rockwell halk öykülerinin resimleriyle ünlenmiştir (Resim 19). İllüstrasyonlar 20. yy 'da yaygın olarak reklam afişlerinde görülmektedir (Eczacıbaşı, 1997:842).

Resim 19. : Norman Rockwell'in illüstrasyon

örneği(<http://www.wikiart.org/en/norman-rockwell/boy-and-girl-gazing-at-the-moon-1926>)

Cumhuriyet döneminin en önemli sanatçılarından olan Münif Fehim Özarman 1910'larda Saray Hayatı adlı kitabı ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanları için yaptığı resimlerle bilinir. Bir diğer önemli sanatçı İhap Hulusi Görey' dir. Özellikle Cumhuriyet'in kuruluşu ve sonrasında yaptığı çalışmalarla illüstrasyon sanatında önemli bir rol oynamıştır. Atatürk'ün isteği üzerine ülkemizde Latin harfleriyle yazılan ilk alfabenin kapak resmini tasarlamıştır (Resim 20) (Kızıldağ, 2014:169).

Resim 20. : İhap Hulusi Görey'in illüstrasyon örneği

(<http://artreact.blogspot.com.tr/2011/12/turkish-graphic-designers-turk-grafik.html>)

Günümüzde dijital teknolojilerinin yaygınlaşması ve bilimsel ilerlemeler illüstrasyonun yaygınlaşmasına ve pek çok alanda kullanılmasına katkıda bulunmuştur. Yerli ve yabancı birçok sanatçı illüstrasyonu farklı alanlarda kullanmaktadır. Los Angeles doğumlu Connie Lim, kuru kalemler ile boyama tekniğini kullanarak çalışmalar yapmaktadır (Resim 21). 2002 de yılın illüstratörü seçilen İspanyol sanatçı Arturo Elena moda illüstratörü olarak çalışmalar yapmaktadır. Çocuk kitapları resimleyen Nicoletta Ceccoli, 2001 yılında İtalya'nın en iyi illüstratör ödülünü almıştır.

Resim 21. : Connie Lim, kuru kalem boyama tekniği ile yapılmış illüstrasyon örneği

(<http://www.connielim.com/illustration.html>)

Kutlukhan Perker The New York Times, The Wall Street Journal, The Washington Post, DC Comics, Milliyet, Sabah, Penguen ve daha birçok yer ile çalışmış dünyaca ünlü bir Türk illüstratördür. 1972 doğumlu sanatçı aynı zamanda ABD İllustratörler Birliği'nin tek Türk üyesidir. Chesley, Master Award, Master Artist Award gibi ödüllerin sahibi olan Kerem Beyit günümüz illüstratörlerindedir (Resim 22). Çok fazla kitap resimleyen, çeşitli dergi ve gazetelerde illüstrasyonları yayınlanmış olan Nazan Erkmen (Resim 25), önemli sanatçılardandır. Firuz Aşkın (Resim 23), Yurdaer Altıntaş (Resim 24), Mengü Ertel, Bülent Erkmen gibi daha pek çok önemli sanatçıların illüstrasyon sanatına büyük katkıları olmuştur (Başbuğu, 2007).

Resim 22. : Kerem Beyit, illüstrasyon örneği

(<http://kerembeyit.deviantart.com/>)

Resim 23. : Firuz Aşkın, illüstrasyon örneği

(<http://www.firuz-askin.com>)

Resim 24. : Yurdaer Altıntaş, illüstrasyon örneği Resim 25. : Nazan Erkmen, illüstrasyon örneği
(<http://www.yurdaeraltintas.com>) (<http://www.nazanerkmen.com>)

1.3. Minyatür ve İllüstrasyon İlişkisi

Geçmişten günümüze kadar pek çok alanda bir öğretici aracı olarak resimlerden faydalanılmıştır. Resimleme olarak yazılı metinlerin ya da sözlü ifadelerin görselleştirilme geleneği çok eskiye dayanmaktadır. İlk yazı örnekleri olarak bilinen çivi yazısının da Mezopotamya’da resim şeklindeki işaretlerden doğup geliştiği bilinmektedir. Aynı şekilde Çin yazısı da resim şeklindeki işaretlerden doğmuştur.

Birçok konuda yazı tek başına yeterli olmamaktadır. Etkili bir iletişim için sürekli resim veya şemalarla desteklenmektedir. Çünkü bazen hem yazı hem de resim tek başına yeterli değildir. Fakat ikisi birlikte kullanıldığında daha etkili bir iletişim gerçekleşmektedir(http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/157/isler.htm,[04.05.2015]). Antik mağara resimlerinden, günümüzde gazetelerde çizilen karikatürlere kadar farklı resimleme örnekleri vardır. Minyatür ve ya illüstrasyon, konuyu anlatan resimdir. Şekilden ziyade nesneye dikkat çeken bir çizim, resim, fotoğraf veya herhangi bir sanat eseridir. İkisinin de esas amacı bir konuyu anlatmaya yardımcı olmaktır. İllüstrasyon genellikle reklam, eğitim ve fantastik anlatımlara destek olarak çizilir veya bizzat kendisi sanatsal çalışma olarak tasarlanır (<https://prezi.com/zibnwdqhmbw4/illustrasyon>, [04.05.2015]).

Minyatürler kitaptaki konuyu açıklayan, hayatın içindeki olayları, törenleri, savaşları, seferleri ayrıntılarla betimleyen, belge niteliğinde yapılan resimlerdir. El yazması kitaplarda metinde anlatılan öykü, olay ya da bilgi resim aracılığıyla

aktarılır. İllüstrasyon da, aynı görevi üstlenmektedir. Çünkü illüstrasyonda açıklayıcı resim anlamına gelmektedir. Kitaptaki metinlerin açıklayıcı tanımlarını güçlendirmek ve daha iyi anlaşılmasını sağlamak için yapılır. Her ikisi de çok güçlü bir anlatım ve ileti aracıdır.

1.4. Harita İllüstrasyonları

Haritacılık Dünya'nın en eski bilimlerinden biridir. Bu bilimin gelişmesine birçok bilim dallarının özellikle matematik, geometri, trigonometri, coğrafya, astronomi, fizik gibi bilimlerin katkıları olmuştur. Coğrafya ile ilişkisi olan haritanın manzara ile de sıkı bir bağı vardır. "Manzara, dış dünyaya bakmanın bir biçimidir ve bu anlamda gerçeklik, zaman, mekân ve birey anlayışları ekseninde çözümlenebilir. Manzara belirli bir görme biçiminin ürünüdür. Doğanın kontrol altına alınmış ve düzenlenmiş halidir" (Özgül, 2012:176). Dolayısıyla manzara ile haritacılık arasında sıkı bir ilişki vardır. Harita bir kontrol ve düzenleme aracıdır. Keşfedilmiş yerleri kontrol altına almak ve yeni keşfedilecek yerleri planlamak için kullanılır.

Bugün haritacılık, coğrafya için hala büyük önem taşımaktadır. Ancak bulunacak yer kalmaması nedeniyle keşifler artık sona ermiştir. Bu yüzden haritacı, eskiden beri coğrafyacıların tanım ve tariflerinden yararlanmış, yapılan keşif ve gezileri değerlendirmiştir. Dolayısıyla haritacılık ve coğrafya birbirleriyle yakından ilişkili bir bilim dalıdır (<http://www.hkmo.org.tr> [24.04.2015]).

Yerleşik hayata geçen ilk insanlar yaşadıkları yerleri, buralara yakın beslenme, avlanma alanları gibi kaynakları gösteren basit krokiler çizme gereği duymuşlardır. Kendilerince kullandıkları ortak bir dil ile kayaları oymuşlardır ve günümüzdeki harita işaretlerinin temelini de atmışlardır. İlkel birer harita illüstrasyonu olduğu düşünülen bu krokilerden en eskisi MÖ. 6200 yıllarına tarihlenen ve Çatalhöyük kent planını gösteren bir çizimdir (Resim 26) (<http://www.taussmarine.com>, Sabri Çağrı Sezgin [24.04.2015]).

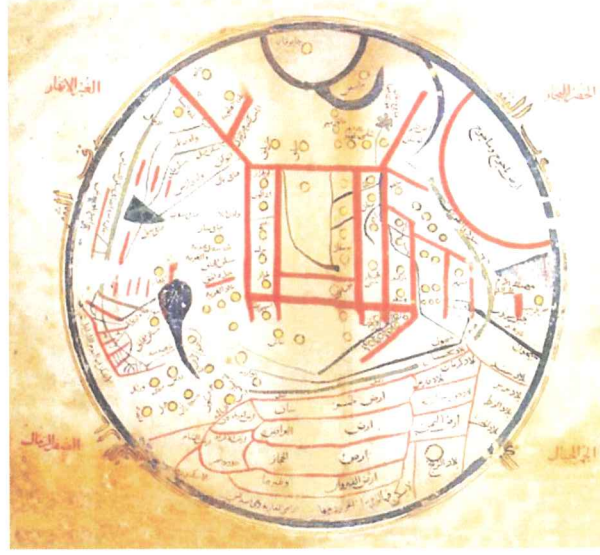

Resim 26. : Çatalhöyük harita planı

Haritacılığa büyük önem verenlerden biride Romalılardır. Bu dönemde ticaret yollarını, doğal kaynakları, limanları ve deniz yollarını gösteren rulo şeklinde birçok harita illüstrasyonu yapılmıştır.

Haritalar tarihin belgesi niteliğindedir. Tarihte harita ve portolanlar arasında özenle bezenmiş, hatta resimlenmiş örnekler vardır. Bunlar pratik kullanımlarının yanı sıra hükümdarlara, ünlü kişilere ve koleksiyonculara sunulmak amacıyla yapılmıştır. (Bağcı, 2006:63).

1076 yılında Kaşgarlı Mahmut "Divan-ü-Lügat-it-Türk" (Türkçe sözlük) adlı eserinde bir dünya haritası çizmiştir (Resim 27). "Bu harita Orta Asya'nın büyük bir kısmını Çin ve Kuzey Afrika'yı içermektedir. Dünya'nın tepsi gibi düz ve yuvarlak olduğu kabul edilen bu dünya haritası, çeşitli ülkelerin birbirlerine göre konumunu belirten bir kroki görünümündedir" (<http://www.hkmo.org.tr> [24.04.2015]). Kaşgarlı Mahmut, dönemindeki Türk topluluklarının hangi bölgelerde yaşadığını göstermek amacıyla çizdiği bu haritaya bazı ulusların yaşadığı bölgeleri de ekleyerek yeryüzündeki belirli bölgeleri gösteren bir dünya haritası oluşturmuştur. Bu renkli dünya haritasının dış kısımlarında yönler belirtilmiş ve kullanılan renklerin neye işaret ettiği açıklanmıştır. Bu açıklamaya göre denizler yeşil, ırmaklar mavi, dağlar kırmızı ve şehirler sarı renkle gösterilmiştir.

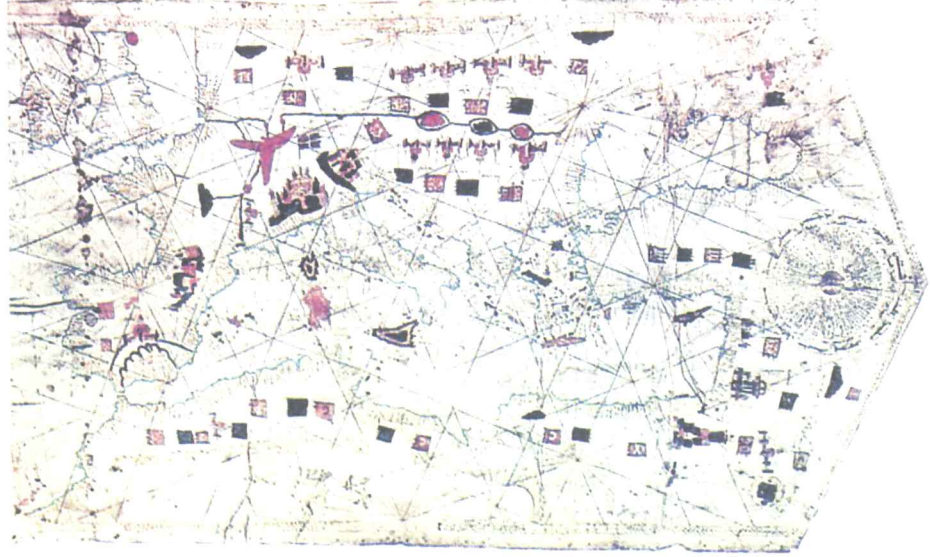
Resim 27. : Kaşgarlı Mahmut'un Dünya Haritası, Divan-ı Lügat-it-Türk
(<http://www.solakkedi.com/haritalar/ortacag/ortacag.html> [24.04.2015])

“1154 yılında Arap coğrafyacı Muhammed el-idrisi, o zamana kadar bilinen dünyanın en doğru haritasını yapmak için Arap tüccarlar ve kâşifler tarafından toplanan bilgilerle kendinden önceki coğrafyacıların bilgilerini birleştirerek “Tabula Rogeriana” adıyla bilinen ortaçağ atlasını hazırlamıştır” (Resim 28) (<http://www.taussmarine.com>, Sabri Çağrı Sezgin [24.04.2015]).

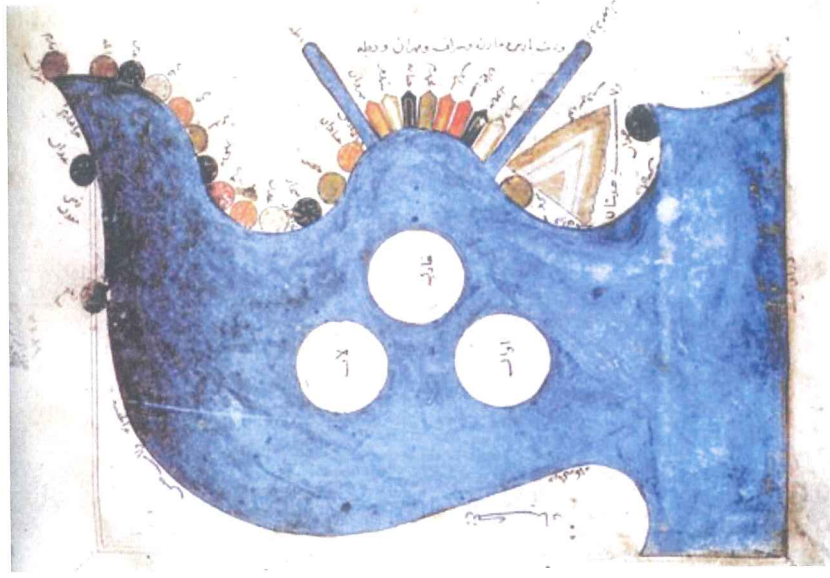
Resim 28. : Muhammed El-İdrisi'nin dünya haritası
(<http://www.solakkedi.com/haritalar/ortacag/ortacag.html>)

Karadeniz ve Marmara'nın 1400 yıllarında bile Venedikliler ve Cenevizliler tarafından elle yapılmış haritaları vardır. Yine 1416 da İbrahim Katibinin de çizdiği bir harita vardır. 1456 da Trablusgarplı İbrahim Mürsel bir Türk denizcisi olarak Akdeniz haritası çizmiştir (Resim 29). 1460 yılında ise Güney Avrupa haritası yapmıştır.

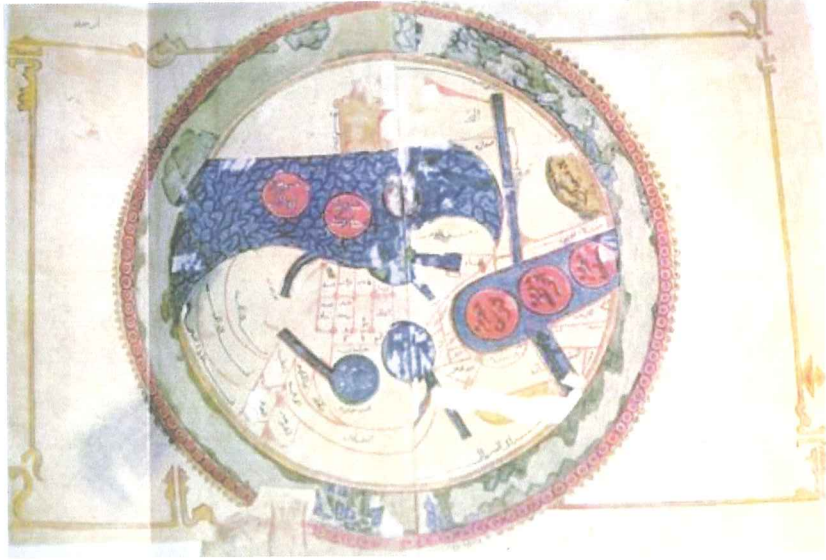

Resim 29. : İbrahim Mürsel'in Akdeniz portolanı

El İstahri, "Kitab al masalik val mamalik" (Masallar ve Ülkeler) adlı eserinde dünyanın çeşitli yerlerine ait 20 harita yer almaktadır. Dünyanın en eski coğrafya kitabıdır. Bu kitap yaklaşık 1460 yıllarında Karakoyunlu Türkmen imparatorluğu Şehzadesi Pir Budak zamanında yazılmıştır. Bu kitap, ülkeler arasındaki yollar, çöller, dağlar, deniz yolları, liman şehirleri ve diğer doğal arazileri göstermektedir. Bu kitabın birçok nüshası, dünyanın en büyük ve meşhur kütüphanelerinde de saklanmaktadır. El İstahri'nin yapmış olduğu dünya haritası illüstrasyonunda yönler belirtilmiş, Asya ve Afrika kıtaları verilmiştir. Oldukça yıpranmış bir harita olduğundan yazıları belli değildir (Resim 30).

Resim 30. : El-Istahri'nin İnan Körfezi haritası

Resim 31. : El-İstahri'nin dünya haritası

Piri Reis Osmanlı donanmasının hâkim olduğu denizlere ait "Kitabı Bahriye" adında 1483 de yazdığı kitapta çeşitli liman, koy, körfez, kıyı, kale vb. yerlere ait harita illüstrasyonlarıyla bu denizlerdeki gemiciliğe ait akıntılar, sığ yerler, tehlikeli kayalık yerlere ait bilgileri de vermiştir (Resim 32).

Resim 32. : Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyesin de yer alan Akdeniz portolanı

1513 yılında Piri Reis Gelibolu'da ceylan derisi üzerine bir dünya haritası çizmiştir (Resim 33). 21 parçadan meydana gelen bu haritanın bir paftası Topkapı müzesindedir. Columbus'un 1489 tarihli bir haritasından da yararlandığını söyleyen Piri Reis'in bu tarihte Amerika'nın içerlerini ve güney kutbundaki dağları da gösteren bu haritayı nasıl yaptığı bilim adamlarınca merak konusu olmuştur. Bu haritayı 1517 yılında Mısır'da Yavuz Sultan Selim'e takdim etmiştir. Fiziki olarak zamanının en büyük haritasıdır. Bu harita illüstrasyonunda enlem ve boylam çizgileri yerine, yönleri gösteren pusula gülleri kullanılmıştır. Harita illüstrasyonunun kenarında açıklayıcı bilgiler yer almaktadır. Dünyanın yerlileri, hayvanları, bitkileri ve madeni zenginlikleri gibi özelliklere değinilmiştir (<http://www.cografyam.net/viewtopic.php?f=24&t=760>).

Resim 33. : Piri Reis'in Dünya haritası

Bir harita illüstrasyonunda mekân algısı; tarihi olayların geçtiği yerleri hayallerinde canlandırabilme, tarih haritaları çizebilme, harita illüstrasyonu üzerinde konumu, komşuları, yönü belirleyebilme, yerleşim bölgesinin sınırlarını çizebilme, genişlemeyi gösterebilme ve haritayı yorumlayabilme olarak ifade edilebilir (Bircan, Safran, 2013). Bunun en güzel örneği Matrakçı Nasuh'tur. Matrakçı Nasuh haritacı anlayışı minyatüre uygulayan ilk ressamdır. "Beyan-ı menazil-i sefer-i Irakeyn" adlı kitabında Kanuni'nin 1534 de Irak seferine katılarak İstanbul-Tebriz-Bağdat-Tebriz-Diyarbakır-Halep-İstanbul üzerinde fethedilen yerleri, kaleleri harita illüstrasyonlarıyla anlatmıştır (Resim 34). Matrakçı bu eserindeki minyatürlerde şehirler, kaleler, kasabalar, köyler, harabeler, hanlar, dağlar, köprüler, çöllere ve bitki örtüsünü resmetmiştir. Resimdeki harita illüstrasyon örneği eski İstanbul'un şehir planını gösteren belge niteliğinde bir eserdir.

Resim 34. : İstanbul, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

1590 da Menemenli Mehmet Reis'in çizdiği bir Akdeniz haritası illüstrasyonu Venedik'te Correr müzesindedir. Benzer şekilde 16. yüzyılda Tunuslu Hacı Ahmet'in Dünya haritası Venedik'te San Marco kütüphanesindedir.

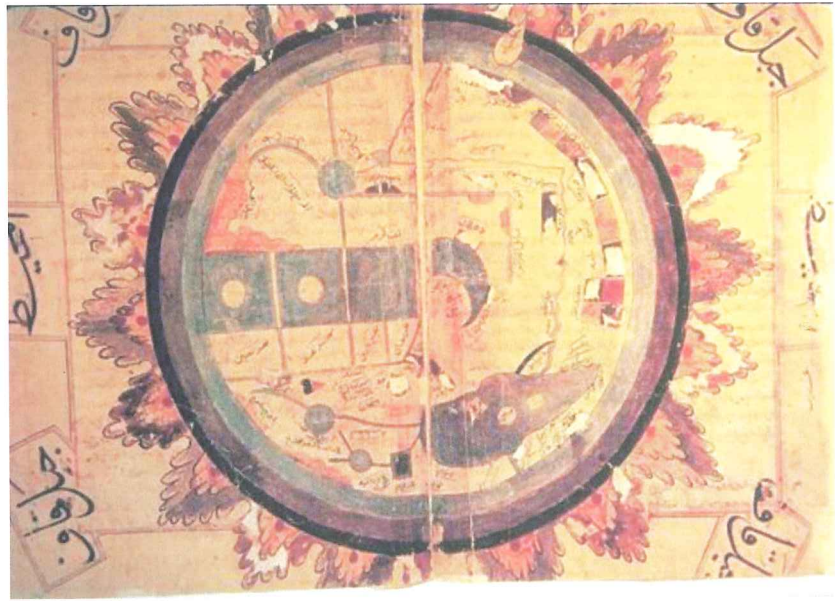
Kâtip Çelebi, Girit seferi dolayısı ile haritaların nasıl yapıldığını öğrenmiştir. En önemli yapıtı "Cihannüma" (Dünyayı gösteren) dir. Beş haritalı, 75 sayfa olan ve 1648 de yazılmağa başlanan bu kitapta Dünyanın yuvarlaklığı üstüne kanıtlar vermiştir.

17. yüzyılın en büyük gezgin ve yazarlarından biri olan Evliya Çelebi Osmanlı ülkesinin içinde ve dışında 50 yıl geziler yaparak ve 22 savaşa katılarak bunları 6000 sayfada 10 cilt halinde yazmıştır. 1.Cilt İstanbul'a ait olup diğer 9 ciltte Anadolu, Trakya, Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Ege ve Akdeniz adalarından bir kısmı, Kırım, Bağdat, Musul, Suriye, Filistin, Mısır,

Mekke, Medine, Kafkasya, Macaristan, Batı İnan, Azerbaycan, Sudan, Habeşistan, Güney Rusya, Lehistan, Avusturya, Güney Almanya, Hollanda, Danimarka, İsveç ülkeleri yer almıştır (<http://www.hkmo.org.tr>, [24.04.2015]). Günümüze kadar ulaşmış çeşitli dünya harita illüstrasyon örnekleri mevcuttur.

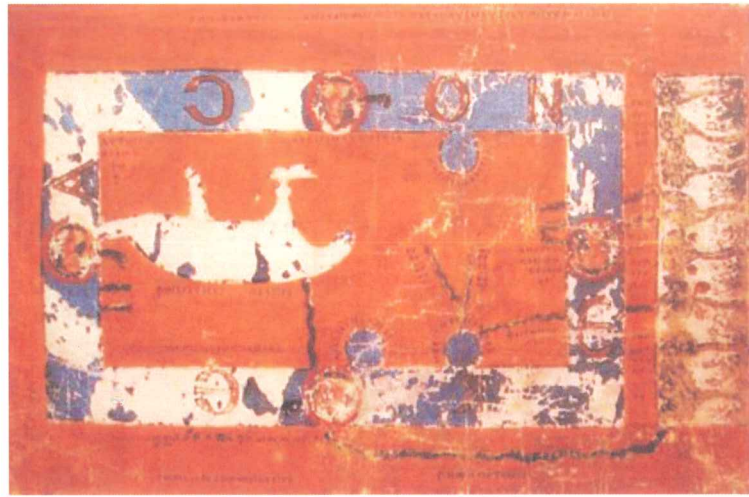
Resim 35. : İbn Said'in dünya haritası

Resim 36. : El-Kazvini'nin dünya haritası

Resim 37. : Konstantinopolis'in günümüze ulaşan bu en eski haritası 1422 tarihli ve Cristoforo Buondelmon ti'ye ait

Resim 38. : İskenderiyeli Cosmas Indicopleustes'in 550 tarihli Topografia Christiana adlı kitabında yer alan dünya haritası

Dünyanın en eski bilimlerinden olan haritalar günümüzde bilimsel görselleştirme olarak görülmektedir. Bir ülkenin kartviziti niteliğindedir. Birçok işlemden başvurulacak ilk kaynaktır. Ancak tarihte yapılan harita illüstrasyonları korunma gücü nedeniyle günümüze fazla ulaşamamıştır. Çeşitli amaçlarla yapılmış pekçok harita illüstrasyonu mevcuttur. Denizcilikle ilgili, iklim kuşaklarını gösteren, tarihteki savaş yollarını ve ticaret merkezlerini gösteren ya da günümüzdeki gibi daha çok karikatüristik olarak yapılmış güncel harita illüstrasyonları mevcuttur.

Resim 39. : Harita İllüstrasyon örneği, (<https://tr.pinterest.com/pin/396105729702702261/>)

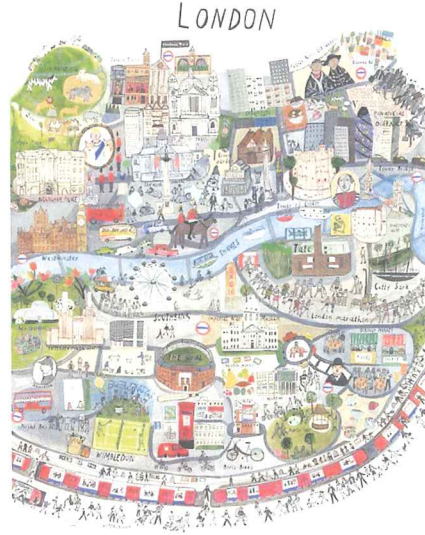
Harita illüstrasyonları içerisinde kullanıcı için faydalı olabilecek olan bilgiler de verilir. Özellikle turistik cep haritalarında harita dışında kalan veya haritanın arka sayfasında rehber bilgiler verilmektedir. Bazı ülkeler tarafından hazırlanmış olan askeri amaçlı haritalarda da aynı amaçla harita etrafında kullanıcıya ayrıntılı bilgiler verildiği bilinmektedir.

Bugün bir bölge, ilçe veya şehirde belli noktaları ön plana çıkartan ilgi çekici yerlerin harita illüstrasyonları yapılmaktadır. Animasyon, illüstrasyon, karikatür veya karikatürize haritalarla şehirlerin veya bölgelerin tarihi ve turistik yönleri ön planda tutularak bölgenin tanıtımı etkili bir şekilde yapılmaktadır. Karikatürde illüstrasyon sanatıyla yakınlık gösteren bir başka daldır. Oda en az illüstrasyon kadar etkili bir anlatım tarzı, konuya uygun resimleme şeklidir. Günümüzde de sıklıkla kullanılan

karikatüristik harita illüstrasyonları sayesinde, farklı dilden ve ırktan insanların başka bir şeye ihtiyaç duymadan görmek istedikleri yerler hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır.

Resim 40. : Harita İllüstrasyon örneği

Resim 41. : Harita İllüstrasyon örneği

Harita illüstrasyonları insanları anlayacakları bir şekilde yönlendirmeyi sağlar ve bunu estetik bir görsellik içinde gerçekleştirir. Harita illüstrasyonları müze, park,

hastane ve okul gibi topluma açık alanlarda insanların bir yeri nasıl bulabileceğine yardımcı olur. Günümüzde oldukça fazla kullanılan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek ülkemizde, gerek yurt dışında yaygın olarak yapılan, bir ülkeyi, şehri veya önemli bir bölgeyi tanıtan harita illüstrasyon örnekleri mevcuttur.

Resim 42. : Harita İllüstrasyon örneği

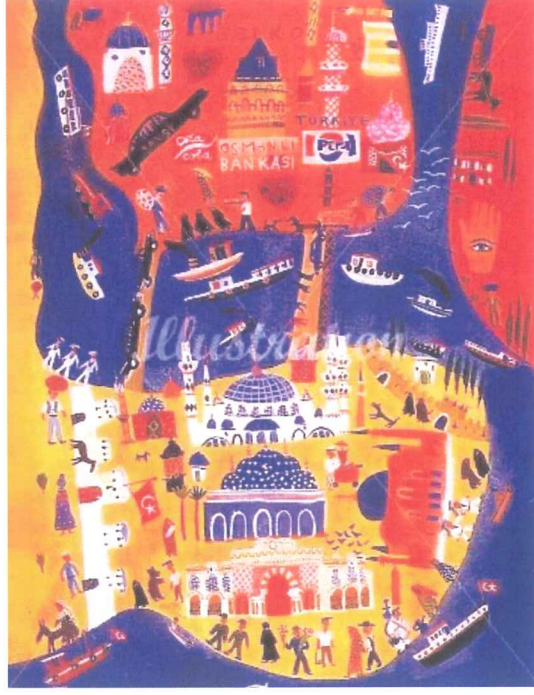
Resim 43. : Harita İllüstrasyon örneği

(<https://tr.pinterest.com/pin/396105729702702261/>)

Resim 44. : Hannah Davies'in illüstrasyon örneği

(<http://www.illustrationweb.com/styles/maps#>)

Resim 45. : Christopher Corr'ın illüstrasyon örneği

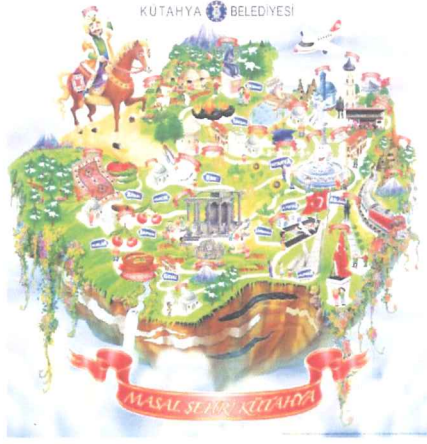
(<http://www.illustrationweb.com/styles/maps#>)

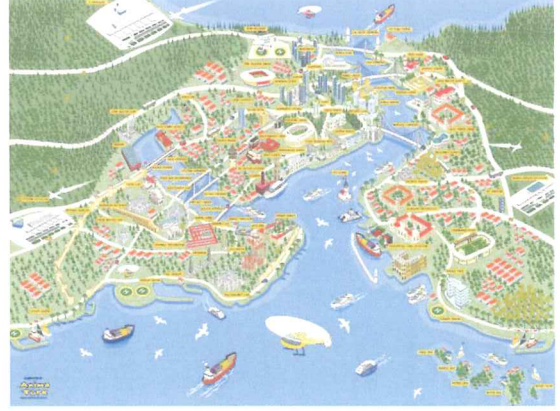
Resim 46. : Andy Council örneği

(<http://www.illustrationweb.com/styles/maps#>)

Günümüz harita illüstrasyonlarına örnek olarak, Dumlupınar üniversitesinde, grafik bölümü öğretim elemanı Adem Dönmez, Masal Şehri Kütahya adlı illüstrasyon çalışmasıyla Kütahya'nın tarihi ve kültürel yapısına dikkat çekmiştir (Resim 47).

Resim 47. : Adem Dönmez, illüstrasyon örneği
(<http://www.haritalar.web.tr>)

Resim 48. : İstanbul turizm harita illüstrasyon
örneği (<http://www.animaturk.com.tr/>)

Bir diğer sanatçı Mehmet Şenocak karikatürist, çizgi film yapımcısı, yönetmen ve Anima Türk'ün kurucusu olarak yaptığı harita illüstrasyonlarıyla da dikkat çekmektedir (Resim 48).

Resim 49. : Rıdvan Aydın, harita illüstrasyon örneği (<http://ridvanaydin.net>)

Arkeolog, ressam ve illüstratör olan Rıdvan Aydın turizm haritalarını karikatürize edip, eğlenceli bir sunum haline getirerek turistlerin ilgisini çekmek, ülkesine dönünce duvarına asacağı, bir ürün olarak saklayacağı çalışmalar yapmaktadır (Resim 49). Yerli ve yabancı turistler için harita illüstrasyonlarının

içinde yol, semt ve mevki bilgisi, tarihi, turistik, önemli dini yapılar, alışveriş, ulaşım araçları, güvenlik, sağlık, konaklama, yeme içme gibi bir turistin ihtiyaç duyacağı her türlü bilgi ve bölgede önemli yerlerin resim ve metinlerine yer vermektedir. (<http://ridvanaydin.net>).

II.BÖLÜM

MATRAKÇI NASUH VE HARİTA İLLÜSTRASYONLARI OLARAK MİNYATÜRLERİNİN İNCELENMESİ

2.1. Matrakçı Nasuh'un Hayatı

16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış olan Matrakçı Nasuh, çağının, kültürünün tüm öğelerini özümsemiş, çok yönlü evrensel bir insandır. Seçkin ve her yönden çok üstün yeteneklere sahip olmasından ötürü Rönesans insanı olarak adlandırılmıştır.

Gerçek adı Nasuh bin Karagöz bin Abdullah el-Bosnavi olan Matrakçı Nasuh'un Bosna'da doğduğu düşünülmektedir. Fakat doğum ve ölüm tarihiyle ilgili kesin bir bilgi yoktur. Matrakçı Nasuh çok yönlü bir bilim adamıdır. Musavvir, asker, tarihçi, matematikçi, sporcu, silahşor, hattat ve ressamdır. Bu alanların hepsinde de çağının en üstün kişisidir. Gerçek bir Osmanlı entelektüelidir (And, 1989:14).

Matematik alanında yazdığı; Cemâlî'l-Küttâb, Kemâlî'l- Hisâb, Umdetü'l-Hisâb adında üç kitabı vardır. Tarih alanındaki eserleri; Mecmuatü't-Tevârih, Süleymanname, Fetihname-i Karabuğdan, Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn (Mecmua-i Menâzil) dir. Savaş sanatları ile ilgili olarak Tuhfet-ul Guzat adlı eseri yazmıştır.

Sultan II. Beyazıt döneminde (1481-1512) devşirme olarak saray okulu Enderun'a alınmıştır. Burada askerî eğitim almanın yanında matematiğe özel bir ilgi duyarak önemli bazı kişilerden bu konuda dersler almıştır. Devrin ünlü şairi Sai Efendiden de dersler almıştır. Aynı zamanda ünlü bir hattat olan Nasuh, nesih yazı stilinde çeşitli değişiklikler yaparak, divanî yazı stilinde önde gelen isimlerden birisi olmuştur (Erkan, 2014:40). Bununla birlikte Nasuh, özellikle geometri ve matematik alanlarında da önemli bir bilim adamıdır. Matematiğe bu dönemde ilgi duymaya başlayarak, uzunluk ölçülerini gösteren cetveller hazırlamıştır. Daha sonra matematikçi olarak öğrenci yetiştirdiği de bilinmektedir. Bu yönüyle de kendinden sonra gelenlere iyi bir örnek olmuştur (Erkan, 2011:184).

Yavuz Sultan Selim için, 1518 yılında yazdığı Cemal-ül Küttab ve Kemal-ül Hüssab adlı eser Matrakçı Nasuh'un ilk matematik kitabıdır. Eserin konusu, temel

matematik konuları, kesirler ve ölçeklerdir. Aynı kitabı 1533 yılında geliştirerek Umdetu'l Hissab adıyla yeniden yazmış ve Kanuni Sultan Süleyman'a da sunmuştur (Eczacıbaşı, 2008:1184) (Resim50).

Resim 50. : Matrakçı Nasuh'un Umdetü'l-Hissab adlı matematik kitabından bir kesit

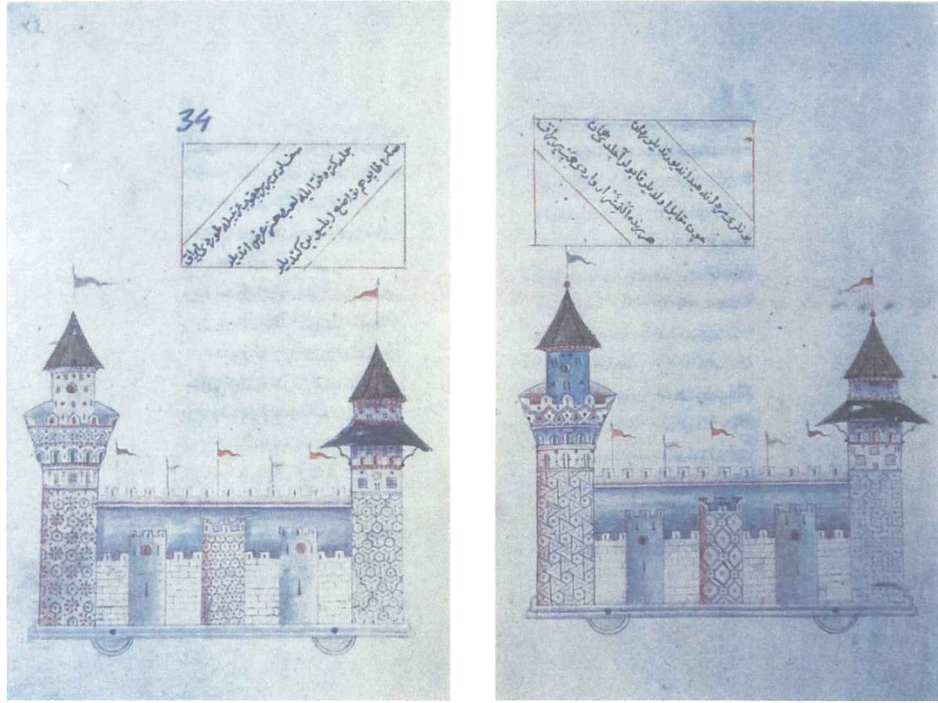
(http://www.hatdergisi.com/HAT%20DERG%C4%B0S%C4%B0/matrakci_nasuh.htm)

Nasuh savaş sanatlarında da usta bir isimdir. Kanuni döneminde Mısır'a giderek, orada ki ünlü silahşorlarla birlikte gösterilerde yer almıştır. Silah ve matrak oyunundaki başarısı ve ustalığı sayesinde Osmanlı ülkelerinin en yetenekli silahşoru olarak tanınmıştır (Tanındı, 1996:22). “Usta bir silahşor olduğundan “Silahi” adıyla da anılmıştır. Silah ve mızrak oyunlarındaki ustalığı, Kanuni tarafından beratla ödüllendirilmiştir. Matrakçı Nasuh'tan bu beratta “üstat” ve “reis” olarak söz edilmektedir” (Eczacıbaşı, 2008:1184).

Mısır dönüşü kılavuzluk yapması için 1529 yılında değişik silahları kullanmada usta olan Matrakçı Nasuh silahların nasıl kullanılacağıyla ilgili ve dövüş yöntemlerini anlatan Tuhfetü'l-Guzât (Gazilere Armağan) adlı bir eser yazmıştır. Eserinde bazı krokilerin de bulunduğu bir nüshası, İstanbul da Süleymaniye Kütüphanesinde mevcuttur. Ok atmak, mızrak, kılıç, kalkan, topuz, gönder ve at

talimlerini kapsayan silahşörlükle ilgili bu eseri o döneme kadar bu konuda yazılmış, tek eserdir (Özdemir, 1998:56).

Nasuh'un başarılı bir diğer yönü yaptığı maket tasarımıyla ortaya çıkmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları için 1529 yılında At Meydanı'nda yapılan sünnet düğünü şenlikleri için, duvarları nakışlarla süslü, tekerlekler üzerine oturtturularak hareketli duruma getirilen birbirine benzer iki karton kale yapmıştır (Resim 51). Bunların içine yerleştirilen askerler buradan çıkararak toplar, tüfekler ve matraklarla gösterilerde bulunmuştur. Nasuh'un bu maket tasarımı çok beğenilmiştir (Erkan, 2011:184). Onun yapmış olduğu bu hareketli kaleler, aynı zamanda onun çok iyi bir endüstri ürünü tasarımcısı olduğunu da göstermektedir.

Resim 51. : Matrakçı Nasuh'un iki kale dekoru (Süleymaniye-Esat Efendi 2206)

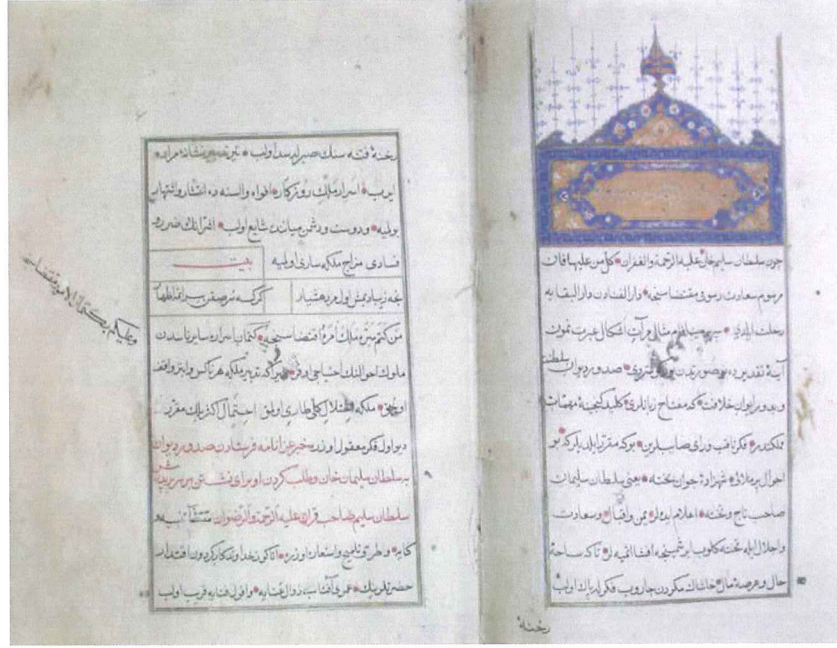
(And, 1989:19)

Karton kalelerle yaptığı gösteriden sonra, “Safevi Şahı Tahmasp'ın Osmanlılara sığınan kardeşi Elkas Mirza'nın İstanbul'a gelmesi sebebiyle yapılan törende de yer almıştır.” Törende şehzadenin ve veziriazam Rüstem Paşa'nın önünde Matrak oyunu düzenlemiştir (Tanındı, 1996:22). Bu gösterilerde düzenlediği matrak oyunu çok ilgi çekmiş ve büyük beğeni toplamıştır. Törenlere konu olan ve büyük ilgi toplayan Matrak; şimşir ağacından yapılan lobut biçiminde büyük ve ağır bir

sopadır. İki rakip karşılıklı ellerine matrak olarak meydana çıkarlar ve vuruşmaya başlarlar. Buradaki amaç rakibin kafasına vurabilmektir. Matrak 160 farklı hareket içeren bir oyundur (Özdemir, 1998:56). Lobutu andıran sopalarla oynanan ve bir tür savaş oyunu olan bu matrak adlı spordaki ustalığından, aynı zamanda oyunun bulucusu ve geliştiricisi olduğundan matrakçı lakabıyla anılmıştır. “Matrak kelimesinin "değnek, sopa, talimci şişi”, Matrakçı'nın da "döğmeli şişle talim öğreten adam, talimci" manalarına geldiği söylenmektedir” (Yurdaydın, 1963:2). Bu oyundaki ustalığının yanı sıra daha pek çok alanda başarılarla imza atan Matrakçı Nasuh'un Mısır'dan İstanbul'a döndüğünde ise artık hayatı farklı alanlara kaymaya başlamıştır.

Aynı zamanda önemli bir tarihçi de olan Nasuh, tarih alanında da önemli eserler yazmıştır. İslam tarihinin en önemli kaynaklarından sayılan, Mecma el-Tevarih adıyla, Taberi Tarihi'ni Arapçadan Türkçe 'ye çevirmiştir. Ancak çeviriyle yetinmeyip bazı eklemeler yapmış ve Taberi tarihini kendi yaşadığı döneme kadar getirmek istemiştir (And, 1989:15). Yaptığı eklemelerle de yetinmeyip, yazmayı çok istediği Osmanlı tarihine bir giriş olması için Türklerin menşei, Gazneli ve Selçuklular hakkında bilgiler vermiştir. Aynı eseri Cami el Tevarih adıyla yeniden yazmıştır.

Nasuh, Cami el Tevarih'ten sonra Sultan II. Bayezid dönemini anlatan Süleymannameyi yazmıştır. Süleymanname adlı kitap Kanuni dönemi tarihini içermektedir ve iki nüsha olarak 1537 yılından sonra kaleme alındığı düşünülmektedir. Bu kitap Topkapı Sarayı Müzesi'nde yer almaktadır (Resim 52).

Resim 52. : Süleymanname'nin 1520-1537 yıllarını içeren ilk bölümü takdim (mukaddime) sayfası (Erkan, 2014:40)

Süleymanname 'de tarih üzerine yazdığı, Kanuni dönemini anlatan bölümleri Fetihname-i Karabuğdan, Tarih'i Sultan Bayezid ve Sultan Selimdir. Süleymanname'nin, Kanuni'nin ikinci İran seferi üzerine bir diğer bölümü ise dönemin ünlü sadrazamı Rüstem Paşa ile ilgili olan Tevarih-i Al-i Osman adlı eseridir (And, 1989:15). Bu tarih kitaplarının resimli bölümlerinde biri olan Tarih-i Sultan Bayezid'de, ikinci Bayezid dönemi olayları anlatılmış, fethedilen kale ve limanlar resmedilmiştir. Sultan Selimle ilgili olan kısımda ise Selim'in ölümüne kadar olan olaylar anlatılmaktadır. Tebriz seferiyle ilgili bölümde ise sadece kent tasvirleri yer almaktadır (Tanındı, 1996:23). Ayrıca bu eserlerde bulunan minyatürler, Nasuh'un son derece önemli bir renk ve kompozisyon ustası olduğunun da göstergesidir (Yurdaydın, 1963:15).

Nasuh'un Süleymanname 'de yer alan ikinci minyatürlü eseri Tarih-i Feth-i Şikloş ve Estergon Estunibelgrad' dır (And, 1989:16). İçinde 32 minyatürün bulunduğu bu eser, Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1543 yılında ki Macaristan seferi ile Barbaros Hayreddin Paşa'nın Güney Avrupa limanlarına yaptığı seferle ilgilidir (Resim 53). Matrakçı Nasuh, 1537-1545 yılları arasında yaptığı minyatürleri, topografik manzaraları etkileyici bir düzen içerisinde tasvir etmiştir. "Yazıyla anlatamadıklarımı fırçasıyla görsel dile aktarmış ve salt manzara ressamlığında çıkar

açmıştır. Şehirlerin 16. yüzyıldaki durumlarını fotoğraf çeker gibi belgelemiştir” (Tanındı, 1996:23-24).

Resim 53. : Genova. Tarih-i feth-i Şikloş ve Estergon ve Estunibelgrad’dan bir kesit

(Tanındı, 1996:23-24)

Kanuni’nin ilk İran seferini anlatan Mecmua-i Menazil (Beyan-i Menazil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultan Süleyman Han) Matrakçı Nasuh’un en önemli eseridir (And, 1989:16). 1537 yılında tamamlanan Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn isimli eserde yer alan şehir tasvirleri öncelikle Osmanlı dönemi şehir ve mimarlık tarihi incelemelerine örnek olacak kaynaklardır (Tarım, 2014:50). Bu eser 90 sayfalık bir metin ve 107 minyatürden oluşmaktadır. Anadolu’da, Irak’ta ve İran’da ki 16. yüzyılda önemli yerleşim yerlerini, camileri, türbeleri, köprüleri, ırmakları, evleri, sarayları, toprak ve bitki örtüsünü tek tek göstermektedir. Nasuh bu eserinde anlattığı her şehir ve menzilin önemli mimari yapılarını ve coğrafyasını gerçekçi bir şekilde resmetmiştir. Bu da sadece yazdıklarıyla değil, resimleriyle de doğru bilgi verme gayreti içinde bulunduğunu göstermektedir (And, 1989:16). Bol minyatürlü bu el yazmasında olaylar, sözcüklerden ziyade resimlerle anlatılmaktadır. Eser günümüzde oldukça meşhur olan çift sayfa İstanbul tasviriyle başlar. İstanbul, hem seferin başlangıç noktası hem de Osmanlı’nın gerçek ve sembolik gücünün timsalidir. İstanbul’dan yola çıkarak önce Bağdat’a ve Tebriz’e gidişini, Halep ve Eskişehir üzerinden dönüşünü anlatır. Eser, İran ve Mezopotamya sınırına doğru hareket eden ordunun Anadolu’da ana yollar üzerindeki güzergâhını takip eder (Matrakçı Nasuh Belgeseli, 2013).

Matrakçı Nasuh ordunun konakladığı yerleri resmederken dönemine ışık tutan bir kara atlası meydana getirmiştir. Eserde kentler, kasabalar, kaleler, çeşitli konak alanları ve önemli yapıları belirtmiştir. İstanbul'dan Bağdat'a kadar olan pek çok yerin kuş bakışı tasviri yer almaktadır. Tasvirlerinde insan figürlerine yer vermemiş, topografik olarak çizmiştir. Şehirlerin sadece önemli yapılarını ve özelliklerini belirterek minyatür ve harita karışımı olan bu eserlerde kendine has bir üslup oluşturmuştur (Özdemir, 1998:58-59). Mecmua-i Menâzil 'de yer alan şehir ve kasaba tasvirleri, İslamî el yazmaları resimleme geleneğinin en sıra dışı örnekleridir. Minyatürden, deniz haritacılığında, Avrupaî kuşbakışından unsurlar barındırmakla birlikte bu resimler, üç kategoriden hiçbirisine tam anlamıyla dâhil edilemez. Resimler doğrudan gözleme dayanmaktadır. Orduda yer alan Nasuh, büyük bir ihtimalle kuşatma planlarını ve hatta deniz haritalarını hazırlayan ve kullanan kişidir. Dolayısıyla Matrakçı Nasuh'un sefer güzergâhının mola yerlerini kabataslak çizme imkânını nasıl bulduğu anlaşılmaktadır (Özel, 2005:492).

Mecmua-i Menazil adlı eserde minyatürün yanı sıra konaklama, alışveriş gibi gündelik olaylarla birlikte siyasi ilişkiler ve uygulamaları anlatan bir metin bölümü de yer almaktadır. Bu açıdan özellikle eserin başında yer alan İstanbul tasviri en güzel örnektir. Topkapı sarayı, Ayasofya Cami, İbrahim Paşa Sarayı, Aya İrini Kilisesi, Kapalı Çarşı, Bozdoğan Su Kemerleri, Yedikule Zindanları, Kız Kulesi ve Tekfur Sarayıyla, Galata Kulesi başta olmak üzere 300'e yakın yapının tüm ayrıntılarıyla belgelenmiş bu resim 1530'ların İstanbul'una dair en önemli görsel kaynaktır (Matrakçı Nasuh Belgeseli, 2013).

Mecmua-i Menazil coğrafya açısından da oldukça önemli bir eserdir. Bugün artık kaybolmuş veya yer değiştirmiş yerleşim yerlerinin isimlerini belirlemek açısından araştırmaların temel başvuru kaynaklarından (Tarım, 2014:50).

Matrakçı Nasuh tarih, coğrafya, matematik, askerlik, savaş oyunları, haritacılık, hattatlık ve resim alanlarında sadece bilgi sahibi olmakla kalmamış, bu alanların hepsinde ses getiren ve bazılarında ileriki yıllara yol gösterecek nitelikte yapıtlar vermiştir. Günümüze kadar önemini kaybetmemiş bir tarzın yaratıcısı olmuştur. Eserleri başta Topkapı Sarayı Müzesi' nin kütüphanesi ve Süleymaniye Kütüphanesi olmak üzere çeşitli kitaplarda yer almaktadır.

2.2. Matrakçı Nasuh'un Tasvir Anlayışı

Minyatür teriminin yerine genellikle tasvir ve nakış sözcükleri kullanılmaktadır (Mahir, 2005:15). Tasvir elyazması kitaplarda yer alan olayları ve kişileri resimlemek amacıyla kullanılmaktadır. “Tasvir sanatı tüm dünyada çok yaygındır; Mısır, Hindistan, Arap, Uygur, Türk, Çin ve Avrupa coğrafyalarında tasvir örneklerine rastlanmaktadır” (Özgül, 2012:180). Osmanlı döneminde de tasvirin önemli bir yeri vardır. Saray için üretilen topografik şehir tasvirleri Osmanlı şehirleri hakkında bilgi veren önemli görsel malzemelerdendir (Özel, 2005:488).

Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde eser veren Matrakçı Nasuh topografik tasvirleriyle Osmanlı tarihinde öne çıkan ve bu türün öncülüğünü yapan isimdir. Bu dönemde şehir manzaraları ve topografik haritalar, yazmaları süsleyen unsurlar olarak dönemin sonuna kadar popülerliğini sürdürmüştür. Tarihi konulu yazmalarda olayların geçtiği yerlerin de betimlenmesi gerekliliğinin doğması topografik tasvirin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Eczacıbaşı, 1997:1184).

Matrakçı Nasuh tasvirlerinde genellikle gündelik yaşam, seferler, törenler, padişahların çeşitli etkinlikleri ve dönemin sosyal olaylarını resmetmiştir. Tasvirlerinde mimari öğeleri yeni bir kompozisyon anlayışı içinde yerleştirmiştir. Mimari eserler, surlar, kaleler ve şehirlerin karakteristik özelliklerini ön planda tutarak resmetmiştir. Tasvirlerinde mekânlar üst üste yığılmış gibidir. Mekân çok boyutludur; tek bir bakış açısıyla oluşturulmamıştır. Kentteki yapılar farklı bakış açılarıyla resmedilmiştir. Kuş bakışı bir perspektif kullanılmasına rağmen mimari yapılar ve topografya yukarıdan değil de karşıdan görünür şekilde ve gerçeğe uygun tasvir edilmiştir. Şehrin farklı açılardan elde edilen görünümünü bir araya getirerek tasvir edilen mekânı mimarisi, genel planı, coğrafi özellikleri ve bitki örtüsüyle tanıtan üslubu ile gerçekçi resimler yaratmıştır. Dolayısıyla Nasuh'un topografik tasvirleri, tarih ve coğrafya ile bir bütündür (Özgül, 2012:184). Derin inceleme ve gözlemler sonucu oluşturduğu belge niteliğindeki eserleri şehircilik ve mimari açıdan önemli kaynak eserlerdir (And, 1989:15).

Matrakçı Nasuh'un topografik tasvirleri batı haritacılığının ve manzara resminin aksine, mekânı ele geçirilecek, kapalı bir alan olarak değil, açık, çok boyutlu bir alan olarak kavramsallaştırmaktadır. Nasuh topografik tasvirlerinde insan

figürlerine yer vermemiştir; mekân, bitki örtüsü, çeşitli hayvanlar ve yapılar ayrıntılarıyla gösterilerek doğal bütünlüğü içinde resmedilmiştir. Nasuh belli bir bakış noktasına saplanıp kalmak yerine, gördüğü yerleri bir daha dolaşmıştır. Kuşbakışı tasvir ettiği bir şehrin yapılarını, şehrin içine girerek yakından ve karşıdan resmediyor veya önemseydiği bir şeyi gösterebilmek için birden yolunu değiştirerek bir nehir kenarında ilerlemeye başlıyor. Bazen göstermek istediği şeyin etrafında dolaştığı ve onu değişik açılardan resmettiği de görülmektedir. “Matrakçı, gördüklerini değil, gördüklerinin kavramlarını resme geçirmiştir. Bu yüzden resimlerinde bütün ayrıntılar silinerek en önemli formlar kalmış ve derinliği olmayan bir düzeye aktarılmıştır” (Özgül, 2012:185).

Günümüzde topografik ressamlık olarak adlandırılan bu resim anlayışının temel özelliği, gerçekçi bir anlayışla ele alınmış, insan figürünün bulunmadığı, panoramik şehir manzaralarından oluşmasıdır.

2.3. Matrakçı Nasuh’un Eserlerinin Genel Özellikleri

Matrakçı Nasuh’un minyatürlerinde üslup bakımından farklılıklar olsa da, bazı eserleri ortak özelliklere sahiptir.

Nasuh’un topografik resimler veya kent tasvirleri olarak adlandırılan minyatürleri Osmanlı resim sanatına yeni bir tür olarak girmiştir. Kanuni döneminde başlattığı bu türün öncüsü olmuştur. Nasuh’un kent ve kale resimleri genellikle siyah mürekkeple çizilerek, yer yer açık renklerle boyanmış, yan yatmış yapıları, parlak renkli bitkileri, mavi ve pembe tepeleriyle ilk figürsüz manzara tasvirlerdir (Eczacıbaşı, 1997:1184).

Eserlerinde görülen dağlık alanlar genellikle kahverengiye boyanmıştır. Koyu kahverengiyle tahriri çekilmiştir. En çok görülen ağaç tipi çam ağaçları, makiler ve ot öbekleridir. Bazı kayalar kavuniçi boyanmıştır. Bunun yanı sıra mor, kahverengi ve sarı renkli kayalarda vardır. Nehirlerin bazıları mavi ve turkuaz renkte, bazıları ise gümüş renk ile boyanmıştır. Şehirler genellikle dikdörtgen surlar içinde resmedilmiştir (Baltepe, 1998:352).

Kompozisyonlarının en temel özelliği içinde insan figürü olmayışıdır. Sadece coğrafyaya ve mekânlara ait minyatürler yer almaktadır. Fakat Matrakçı Nasuh, geçtiği yerlerde yaşayan bazı hayvanları da resmederek, o bölgedeki doğal hayatı da belgelemiştir. Nasuh'un, kullandığı bu tarz Osmanlı tarihçiliğine yeni bir soluk getirmiştir.

“Kent ve kasabaları, önemli anıt ve yapıları tüm ayrıntılarıyla belgeleme geleneği Matrakçı Nasuh'tan sonraki sanatçılar tarafından da sürdürülmüştür. Nasuh'un başlattığı bu topografik resim geleneği Osmanlı resim okulunun en önemli özelliklerinden biri olarak 18. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir” (Eczacıbaşı, 1997:1184).

Minyatürlerde en çok Osmanlı ordusunun sefer çadırları kullanılmıştır. Osmanlı imparatorluğu sınırları içinde kalan yerleşim merkezlerini tasvir eden minyatürlerde görülen evlerin çatıları bölge mimarisinin bir özelliği olarak kiremitten ve iki yana eğimlidir.

Minyatürlerde anlatılan bölgelerin bitki örtüsü de ayrıntılı olarak işlenmiştir. Çoğu minyatürde zemini doldurmak için belirli aralıklarla ot öbekleri resmedilmiştir. En çok karşılaşılan bitki türü, ot öbeklerinden çıkan kavuniçi renkli stilize çiçeklerdir. Genelde nehir kıyılarında bitki ve otların daha yaygın olduğu görülür (Baltepe, 1998:374).

İnsansız olmasına rağmen rengârenk bitki örtüsü, ağaçları, gemileri, kayıkları ile resmi cansız bir şehir panoraması olmaktan kurtarmakta ve yaşayan bir kentin canlı bir portresi haline getirmektedir. Matrakçı Nasuh'un minyatürleri çağının gerçek görüntüsünü yansıtan, adeta fotoğraf niteliğine sahip eserlerdir. Onun minyatürleri Kanuni döneminin tarihi ve topografik yapısı hakkında bilgi veren önemli birer belge niteliğindedir.

2.4. Matrakçı Nasuh'un Minyatür Örneklerinin İncelenmesi

Matrakçı Nasuh'un hem metnini yazdığı hem de minyatürlerini yaptığı en önemli ve en kapsamlı eseri Kanuni Sultan Süleyman'ın Safevi Devleti üzerine yaptığı İran-Irak seferini anlattığı Beyan'ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han diğer adıyla Mecmu-i Menazil adlı eseridir.

Matrakçı bu eserindeki minyatürlerde şehirler, kaleler, kasabalar, köyler, harabeler, hanlar, dağlar, köprüler, çöller ve bitki örtüsünü resmetmiştir. Bu minyatürler mimarlık tarihi açısından da son derece önemlidir (http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/06/01/972455/icerikler/matrakc-nasuh_1564182.html). Nasuh'un Mecmu-i Menazil adlı eserinden bazı minyatürler incelenmiştir.

İstanbul Tasviri, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

İstanbul tasvirinde Rumeli Yakası resmedilmiştir. Kompozisyonda şehir kuşbakışı görünümündedir. Minyatürde yapılar üst üste sıralanmış ve şehir surlarla çevrilidir. Cami, külliye, ev gibi pekçok yapı bir arada yer almaktadır. Evler kiremit çatılıdır. Denizde Osmanlı yelkenlileri vardır. Kompozisyon oldukça yoğun ve kalabalık görünmesine rağmen su kemerleri, Ayasofya cami gibi önemli mimari öğeler belirgin olarak resmedilmiştir. Bu eser eski İstanbul'un şehir planını gösteren bir belge niteliğindedir.

Resim 54. : İstanbul, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Galata Tasviri, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Galata tasviri, Galata kulesinin ve çevresinin resmedildiği bir eserdir. Surlarla çevrili kule diğer öğelerden daha büyük resmedilmiştir. Denizde kız kulesi, yelkenli gemiler ve kürekli harp gemileri vardır. Bahar dalı, servi, çam gibi çeşitli ağaç türleri, stilize çiçekler, surlar, evler ve çeşitli mimari öğeler bir arada yer almaktadır. Eserde turuncu, sarı, mavi ve yeşilin tonları ağırlıktadır. Evler genellikle iki katlı, kiremit çatılı ve iki yana eğimli çatılara sahiptir. Sahil de köşk, yalı ve cami gibi özel yapılar bulunmaktadır. Mimari öğeler açısından yoğun olan kısım arka planın sadeliğiyle hafifletilmiştir. Bu sade alanda servi, çam, bahar dalları gibi çok çeşitli ağaç türleri ile stilize çiçekler yer almaktadır. Bu alanda da yeşil ve yeşilin tonları hakimdir.

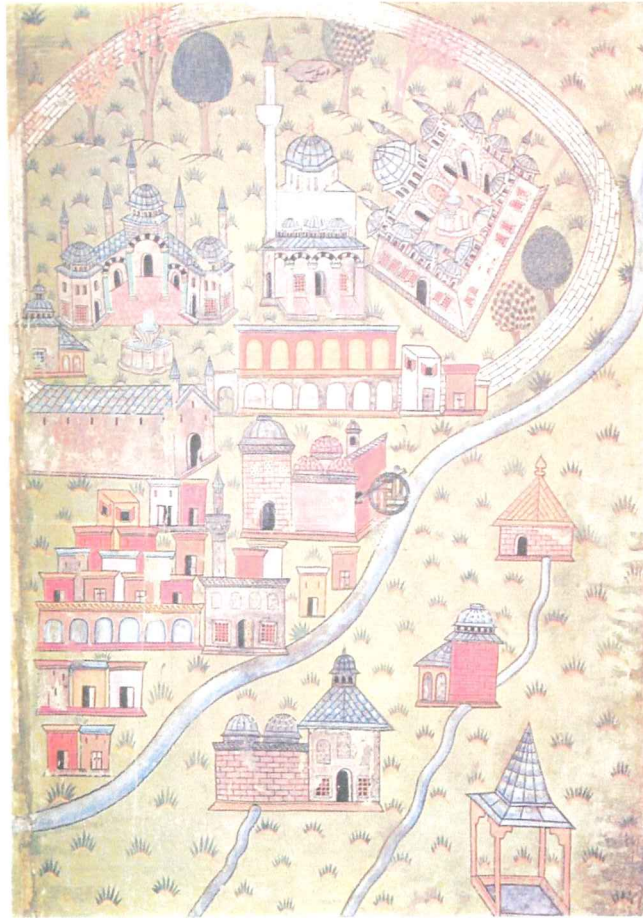

Resim 55. : Galata, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Eskişehir, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Eskişehir kent planında, türbeler, camiler, kervansaraylar, Porsuk nehri vardır. Bu çalışmada nehir kıyısında kurulmuş olan ve yarısı surlarla çevrili Eskişehir tasvir edilmiştir. Surla çevrili alan içerisinde, ortada Ulu cami yer almaktadır. Yanındaki binaların da medrese olduğu düşünülmektedir. Bunları ortasında da bir şadırvan yer almaktadır. Sol tarafta görülen hanın karşısında yine bir külliye grubu vardır. Şehrin altında iki katlı, düz çatılı evler ve sade görünümlü bir cami vardır. Nehrin karşıda türbeler yer almaktadır.

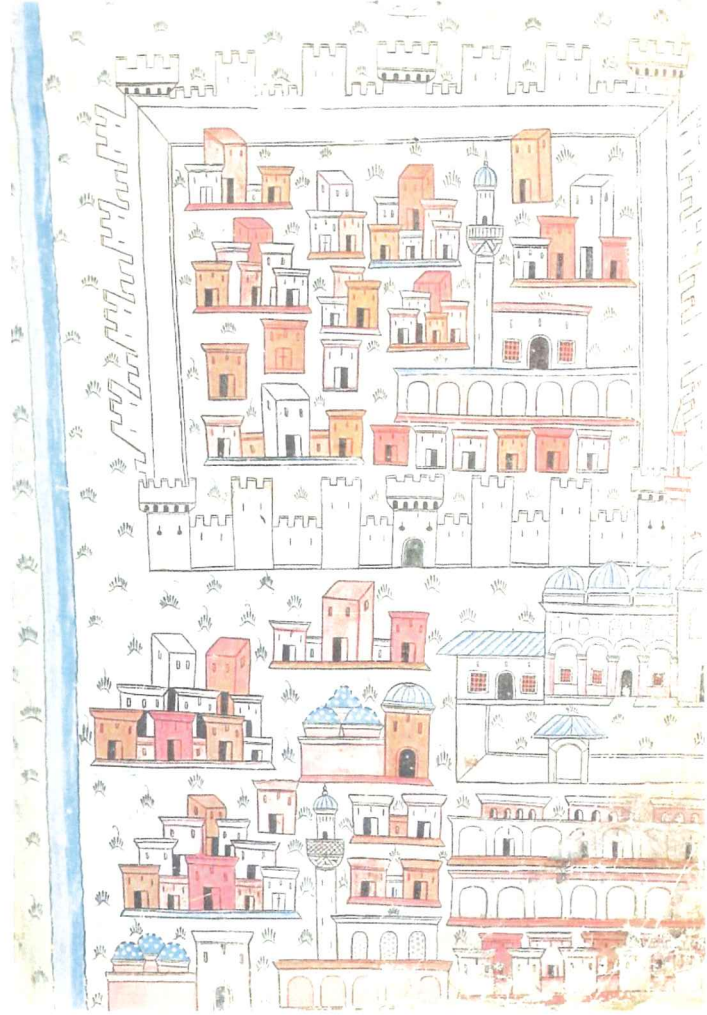
Minyatürün zemininde ot göbekleri bulunmaktadır. Sur içinde top ağaçlar ve bahar dalları resmedilmiştir. Çimenlik alanı göstermek için kullanılan ot göbekleri, günümüzde de kırsal alanları göstermek için haritacılar tarafından kullanılmaktadır. Renk olarak mavi, pembe, kahverengi, lacivert, sarı, gri, beyaz ve yeşilin tonları kullanılmıştır.

Resim 56. : Eskişehir, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Adana Tasviri, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Tam sayfa minyatürde Adana şehri resmedilmiştir. Mavi, pembe, kahverengi, kavuniçi, beyaz ve yeşil rengin hakim olduğu bir tasvir örneğidir. Nehir kıyısında kurulmuş olan şehrin üst kısmı surlar içine alınmıştır. Surların içindeki bölümde bulunan düz çatılı cami, tek minareli ve tek şerefelidir. Evler tek ve iki katlıdır. Bazılarının çatıları yoktur. Surların dışında kalan bölümde, sağ alt köşede bir cami ve külliyyeden oluşan bir yapı grubu bulunmaktadır. Caminin dilimli kubbelerinin üzeri çinilerle bezenmiştir. Yine minyatürün en altında düz çatılı ve tek minareli bir cami bulunmaktadır. Şehrin genelinde evler düz çatılı ve çatısız iki katlı olarak yapılmıştır. Zemin yine ot göbekleri ile doldurulmuştur.

Resim 57. : Adana, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Konya Tasviri, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Konya, Konya Kalesi ve Mevlana Türbesi tasvir edilmiştir. Kompozisyon dikine tasarlanmış. Mimari yapılar gruplar halinde resmedilmiştir. Kalelerin içinde yerleşim merkezleri bulunmaktadır. Minyatürün ortasında geniş bir şekilde Konya Kalesi ve sur içinde birçok külliye yer almaktadır. Alt kısımda ise Hz. Mevlana türbesi bulunmaktadır. Türbenin çatısı piramit şeklindedir. Sol alt köşede düz damlı evler ve bir cami vardır. Sol tarafta Konya kalesi ile nehir arasında kalan alanda iki adet türbe görülmektedir. En üstte arasından nehir geçen iki dağ, kayalıklar ve kayalıkların üzerinde iki ayrı kale resmedilmiştir. Bitki örtüsü olarak çeşitli çam ağaçları, çiçek açmış bahar dalları, çiçek öbekleri, çeşitli ağaç ve otlar görülmektedir (Baltepe, 1998:67).

Resim 58. : Konya, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Kara amid (Diyarbakır) Tasvir, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Minyatürde, nehir kenarında kurulmuş surların içinde bulunan Diyarbakır tasvir edilmiştir. Şehir dikdörtgen planlı bir yerleşim alanıdır. Bu alanı çevreleyen surların dört cephesinde de birer giriş kapısı bulunmaktadır. Surlarla çevrili alanın dışında kalan bölüm çiçek açmış ot öbekleriyle doldurulmuştur.

Merkezde farklı büyüklüklerde beş adet cami vardır. Sağ üstteki cami oldukça sade görümlü ve dilimli kubbeleri vardır. Sol orta kısımda yer alan cami ise mimari açıdan daha gösterişlidir. Sağ orta bölümde yer alan caminin mimari yapısı diğerlerinden farklıdır. Dikdörtgen basık kemerli bir avlu içindedir. Bunun hemen altındaki cami sade görümlüdür ve önünde çarşı bulunmaktadır. Şehrin içinde surla çevrili olan köşede bir yapı topluluğu bulunmaktadır. Yine o alan içerisinde tepenin içinden çıkan dere surların altından nehre ulaşmaktadır. En altta surların dışında, nehir kıyısında çiçekler açmış renkli bahar dalları ve meyve ağaçları vardır. Boş alanlar ot öbekleriyle doldurulmuştur (Baltepe, 1998:278).

Resim 59. : Kara amid (Diyarbakır), Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Tetimme-i İmam-ı Ali, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

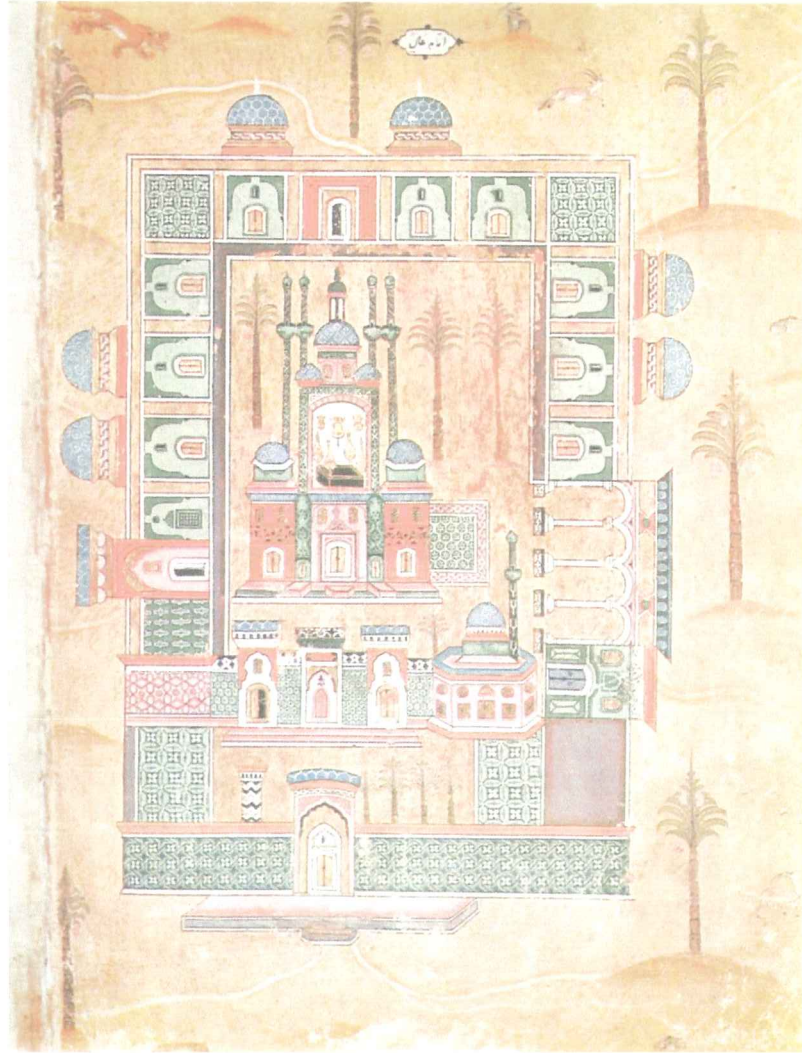
Minyatür bir çöl tasviridir. “Tetimme-i İmam” adlı bir yerleşim yeri resmedilmiştir. Şehrin etrafında ve içinde yer yer küçük tepelerin üzerinde hurma ağaçları resmedilmiştir. Sağ üst kısımda tek şerefeli bir cami bulunmaktadır. Caminin kubbesi ve minarenin üzeri çinilerle süslenmiştir. En altta bulunan cami düz çatılı ve tek şerefelidir. Şehirdeki evler gruplar halindedir. Bu kompozisyonda diğerlerinden farklı olarak, şehrin etrafındaki tepeler üzerinde tavşan, dağ keçisi gibi hayvan tasvirleri bulunmaktadır.

Resim 60. : Tetimme-i İmam-ı Ali, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

İmam-ı Ali Türbesi, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irak

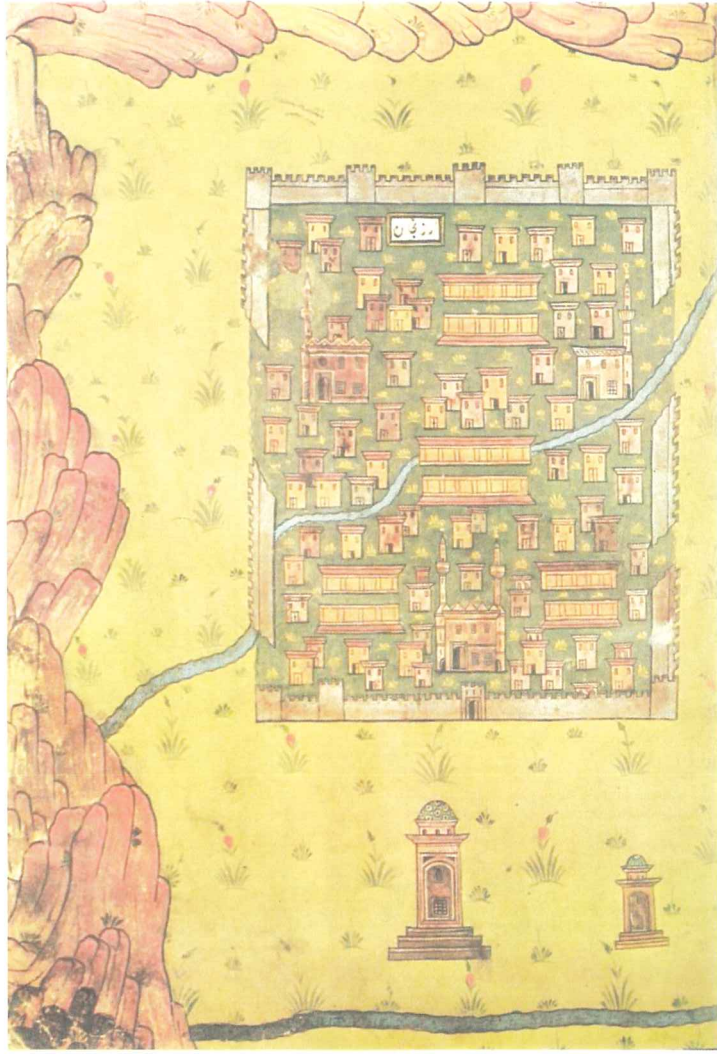
Bu minyatürde türbenin bulunduğu yer tasvir edilmiştir. Mimari açıdan çok zengin yapı toplulukları vardır. Kompozisyon dikdörtgen formludur. Çöl araziden külliyeye uzanan yollar mevcuttur. Giriş kapısının yanındaki duvar yüzeyleri geometrik çini motifleriyle süslenmiştir. Bu alanda yeşil rengin açık ve koyu tonları hâkimdir. Avlu içinde hurma ağaçları sıralanmıştır. Yine minarelerin üzeri çini motifleriyle süslenmiştir. Zeminde, tepelerin üzerinde hurma ağaçları ve etrafta dolaşan kaplan, tavşan ve dağ keçisi figürleri resmedilmiştir.

Resim 61. : İmam-ı Ali Türbesi, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irak

Erzincan Tasviri, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Bu minyatürde surlar içinde Erzincan şehri resmedilmiştir. Düz çatılı evler ve üç tane cami yer almaktadır. Şehrin içinden nehir geçmektedir. Surlarla çevrili alanın dışı sol alt köşeden başlayarak sağ üst köşeye kadar renkli kayalarla kaplıdır. Kompozisyonun alt kısmında biri büyük, diğeri küçük iki adet yuvarlak kubbeli türbe yer almaktadır. Boşluklar stilize çiçek ve ot göbekleriyle doldurulmuştur. Hakim renkleri yeşil ve tonları, sarı, turuncu, kahverengi ve mavidir.

Resim 62. : Erzincan, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Sivas Tasviri, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

Kompozisyonda surlarla çevrili Sivas şehri tasvir edilmiştir. Sağ üst köşede altından dere geçen bir köprü yer almaktadır. Dere yerleşim alanının içini ve etrafını dolaşmaktadır. Bu alanın içinde surla çevrili iki ayrı alan daha oluşturulmuş ve ortadan büyük bir camiyle ayrılmıştır. Surlarla çevrili yapının dışında kalan alan renkli kayalarla tezyin edilmiştir. Boş alanlar ise çiçekli ot göbekleriyle doldurulmuştur.

Resim 63. : Sivas, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn

III. BÖLÜM

UYGULAMA ÇALIŞMASI

Süleyman Demirel Üniversitesi, Doğu ve Batı Yerleşkesi Harita İllüstrasyonu Uygulaması

Tezin uygulama kısmında, Matrakçı Nasuh'un Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn adlı eserindeki topografik harita illüstrasyonları incelenerek, günümüz minyatür/illüstrasyon sanatında kullanılan öğeleri kapsayacak şekilde bir uygulama çalışması yapılmıştır. Tasvir edilecek alan, Süleyman Demirel Üniversitesi, doğu/batı yerleşkesi olarak belirlenmiş ve bölgenin coğrafi özellikleri de dikkate alınarak bir çalışma tasarlanmıştır. Matrakçının eserlerinde görüldüğü gibi günümüz harita illüstrasyonlarında da çoğunlukla insan figürüne yer verilmemektedir. Yapılmış olan uygulama çalışmasında da insan figürü yoktur. Matrakçı Nasuh'un tasvirlerinde olduğu gibi kompozisyon kuşbakışı görünümünde tasarlanmıştır. Yapılar ise ön cephe görünümlü olarak üst üste sıralanmış şekildedir. Önemli mimari yapılar daha ayrıntılı olarak çizilmiştir.

Süleyman Demirel Üniversitesini konu alan bu harita illüstrasyon çalışmasında ilk olarak, Google map'ten yerleşkenin kuşbakışı görünümüne ulaşılmıştır. Bu görüntüden yola çıkarak bir alan belirlenmiş ve geleneksel yöntemle taslağı çizilmiştir. Daha sonra kompozisyonda kullanılacak olan mimari yapıların tamamı yerinde incelenmiş, fotoğraflarına ulaşılmıştır. Yapıların karakteristik özelliklerine yakın olacak şekilde stilize edilerek eskizleri çizilmiştir. Son olarak çizilen yapılar gerçeğe yakın şekilde plandaki yerlerine yerleştirilmiştir. Bölgede hakim olan bitki örtüsü dikkate alınarak yeşil alan yerleştirilmesi de yapılmıştır. Uygulama çalışması başlangıcından son haline kadar aşamalı olarak aşağıdaki gibidir:

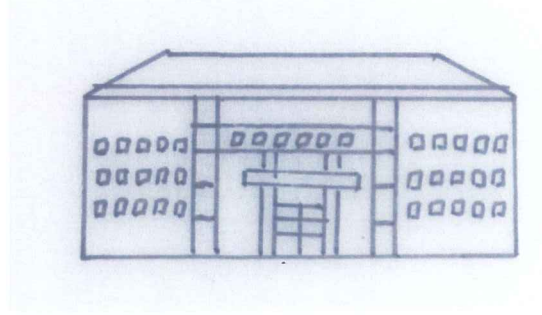
Birinci aşama olarak yapılar genel detaylarıyla incelenmiş ve fotoğraflarına ulaşılmıştır. İkinci aşamada, mimari yapılar gerçeğe uygun olarak stilize edilmiştir. Bu tarz illüstratif haritalar farklı binaları, önemli yapıların özelliklerini göstermek amacıyla yapıldığı için ölçekli olarak çizilmeyebilirler. Gerçeğe yakın stilizasyon yapılması yeterli görülmektedir. Google Earth'ten ekran görüntüsü alınan yerleşkeye, daha önceden stilize edilmiş binaların karakalem eskizleri uygun biçimde

yerleştirilmiştir. Üçüncü aşamada ise, tasarlanan genel haritanın içine eskize çizilen yapılar tüm ayrıntılarıyla yerleştirilmiştir. Bu taslak haritanın temelini oluşturduğu için mümkün olduğu kadar detaylandırılmıştır. Sonraki aşamada bilgisayar ortamında grafik tablet ile tasarımın temiz çizimi ve renklendirme aşaması başlar. Bunun için ilk olarak bir tarayıcı vasıtasıyla çizilen harita taslağı bilgisayar ortamına aktarılarak, çizgi hatları tekrar çizilerek temize çekilmiştir. Haritanın çizgi hatları (line art) belirlenerek Adobe Photoshop programında iki ayrı katman (layer) olarak hazırlanmıştır. Bu katmanlardan birisi çizgi diğeri renktir. Katmanları hazırlanan ve rehber çizgileri olan harita grafik tablet aracılığıyla renklendirilerek son hali verilmiştir. Son olarak binalara önem sırasına göre numaralar verilmiştir.

Çalışmanın tasarlanmasında ilk olarak, kompozisyona yerleştirilecek olan mimari yapıların genel özellikleri incelenerek, bu yapıların fotoğraflarına ulaşılmıştır. Resim 64’teki yapı, Süleyman Demirel Üniversitesi’nin, batı yerleşkesinde yer alan rektörlük binasıdır. Yapının genel formu bozulmayacak şekilde stilize edilerek eskize çizilmiştir.

Resim 64. : SDÜ, Batı Yerleşkesi Rektörlük Binası

Çizim 1. : SDÜ, Batı Yerleşkesi Rektörlük Binası Eskizi

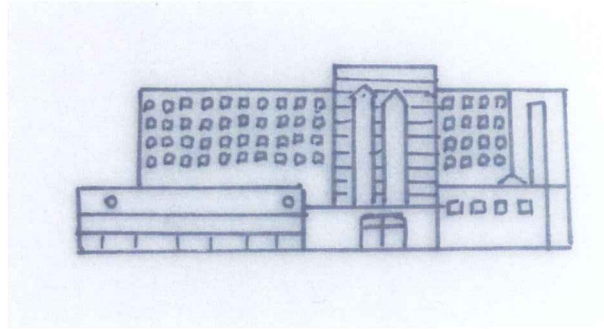

Çizim 2. : SDÜ, Rektörlük Binası Renklendirmesi

İlk aşama olarak başlanılan, yapıların aslının incelenerek stilize edilmesi ve eskize çizilme aşaması diğer yapılar içinde devam etmiştir. Önemli yapılardan bir diğeri, doğu yerleşkesinde yer alan Süleyman Demirel Üniversitesi uygulama ve araştırma hastanesi binasıdır (Resim 65). Aynı şekilde yapının mimari özellikleri dikkate alınarak ön cepheden çizilmiştir. Diğer önemli yapılarda aynı şekilde çizilmiştir.

Resim 65. : SDÜ, Uygulama ve Araştırma Hastanesi

Çizim 3. : Uygulama ve Araştırma Hastanesi Eskizi

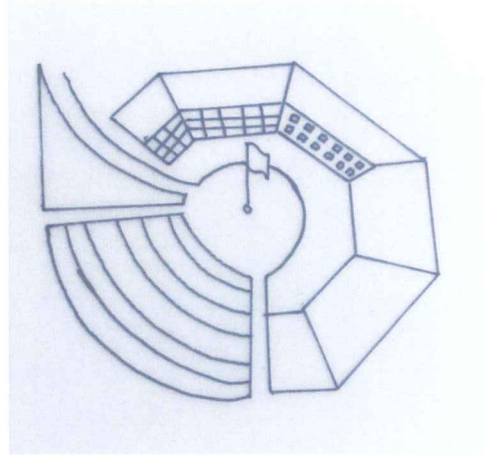

Çizim 4. : Uygulama ve Araştırma Hastanesi Renklendirmesi

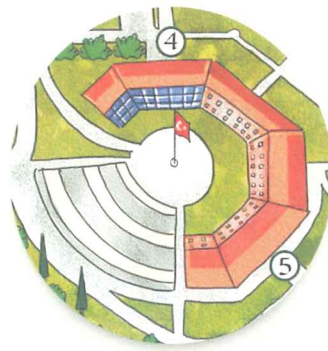
Resim 66 ve çizim 5'teki yapı doğu yerleşkesinde yer alan güzel sanatlar fakültesi ve kütüphane binasıdır. Yine gerçeğe yakın olarak resmedilmiştir.

Resim 66. : SDÜ, Kütüphane ve GSF Binası

Çizim 5. : SDÜ, Kütüphane ve GSF Binası Eskizi

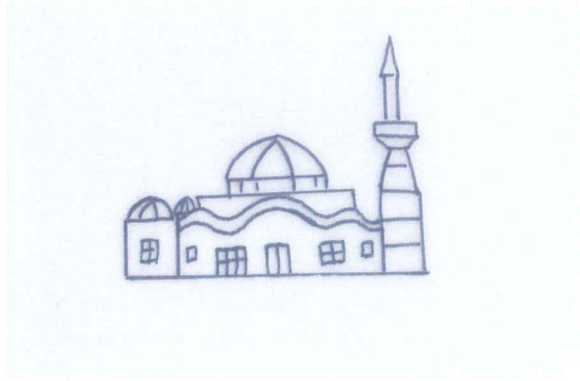

Çizim 6. : SDÜ, Kütüphane ve GSF Binası Renklendirmesi

Resim 67’de Süleyman Demirel Üniversitesi, doğu yerleşkesi camii fotoğrafıdır. Çizim 7 caminin stilize edilmiş eskiz çizimidir. Çizim 8 de caminin renklendirilmiş halidir.

Resim 67. : SDÜ, Doğu Yerleşkesi Camii

Çizim 7. : SDÜ, Doğu Yerleşkesi Camii Eskizi

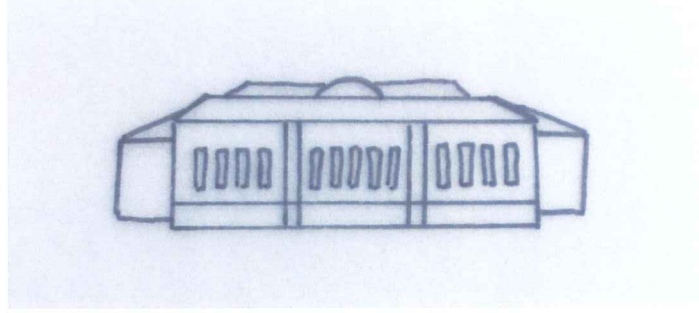

Çizim 8. : SDÜ, Doğu Yerleşkesi Camii Renklendirmesi

Resim 68 Atatürk Spor Salonunun fotoğrafıdır. Binanın mimari özellikleri dikkate alınarak stilizasyonu yapılmıştır. Daha sonra renklendirilmiştir. Bu uygulamanın minyatürde yer alan renkli uygulaması kesit olarak Çizim 10'da verilmiştir.

Resim 68. : SDÜ, Doğu Yerleşkesi, Atatürk Spor Salonu

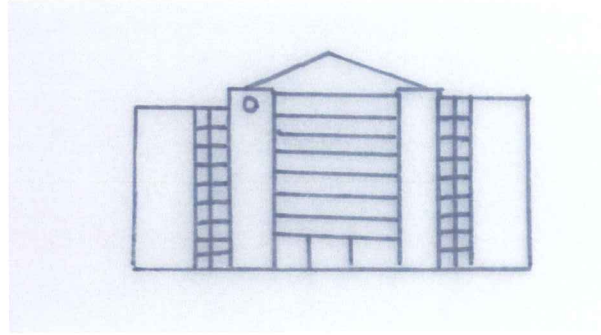
Çizim 9. : SDÜ, Doğu Yerleşkesi, Atatürk Spor Salonu Eskizi

Çizim 10. : SDÜ, Doğu Yerleşkesi, Atatürk Spor Salonu minyatüründen renkli kesit

Resim 69. : SDÜ, Sabancı Kız Öğrenci Yurdu

Çizim 11. : SDÜ, Sabancı Kız Öğrenci Yurdu Eskizi

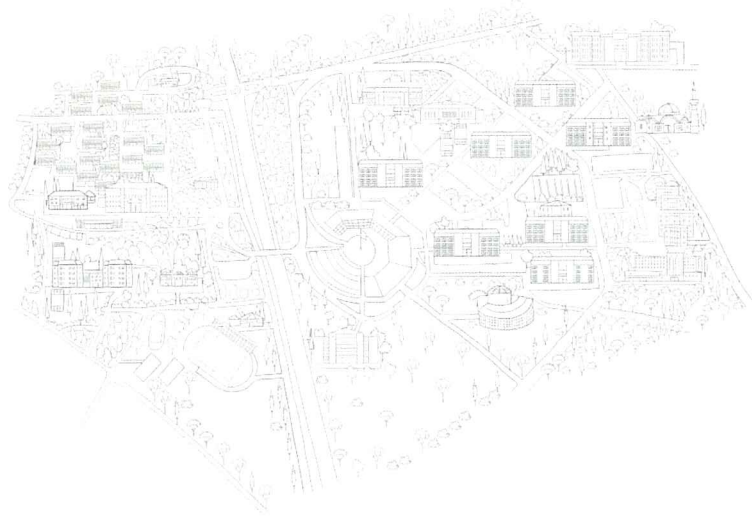
Çizim 12. : SDÜ, Sabancı Kız Öğrenci Yurdunu gösteren kesit

Mimari yapıların eskiz çizimleri bitirildikten sonra Süleyman Demirel Üniversitesinin Google map uydudan resim 70’de ki kuşbakışı görüntüsüne ulaşarak gerçeğe yakın bir plan tasarlanmıştır.

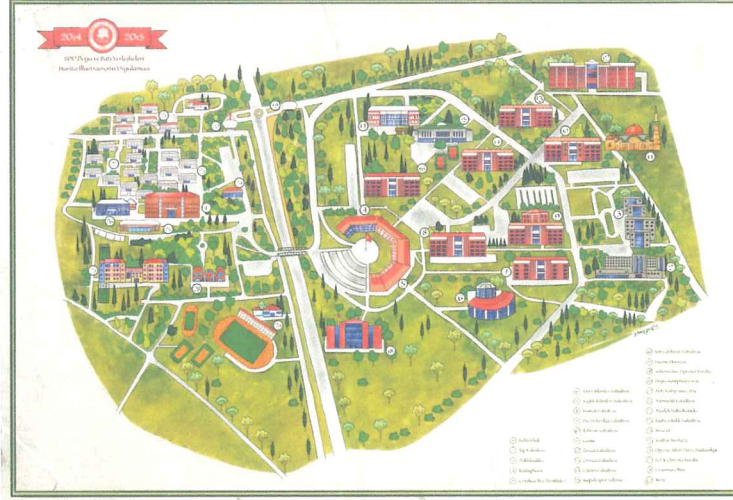
Resim 70. : SDÜ, Doğu-Batı Yerleşkesi, Google Map Görüntüsü

Tasarlanan plan içerisine stilize edilerek eskizleri çizilen mimari yapılar yerleştirilmiştir. Bu yerleştirme sırasında yapıların gerçekte bulunduğu konumları dikkate alınmıştır. Çizim 13, Süleyman Demirel Üniversitesi doğu-batı yerleşkesinin eskiz çalışmasıdır. Çalışmada görüldüğü gibi gerçeğe uygun olarak tasarlanan alanın içerisine mimari yapılar yerleştirilmiş ve doğal bitki örtüsü de dikkate alınarak boş alanlar top ve çam ağaçlarıyla doldurulmuştur.

Çizim 13. : SDÜ, Doğu-Batı Yerleşkesi, Eskiz Çalışması

Yapılan bu harita illüstrasyon çalışmasının son aşamasında bilgisayar teknolojisinden faydalanılarak, dijital ortamda renklendirmesi yapılmıştır. Çizim 14 çalışmanın tamamlanmış son halidir. Eskiz aşamasında olduğu gibi renklendirme aşamasında da yapıların gerçekteki mevcut renkleri dikkate alınmıştır.

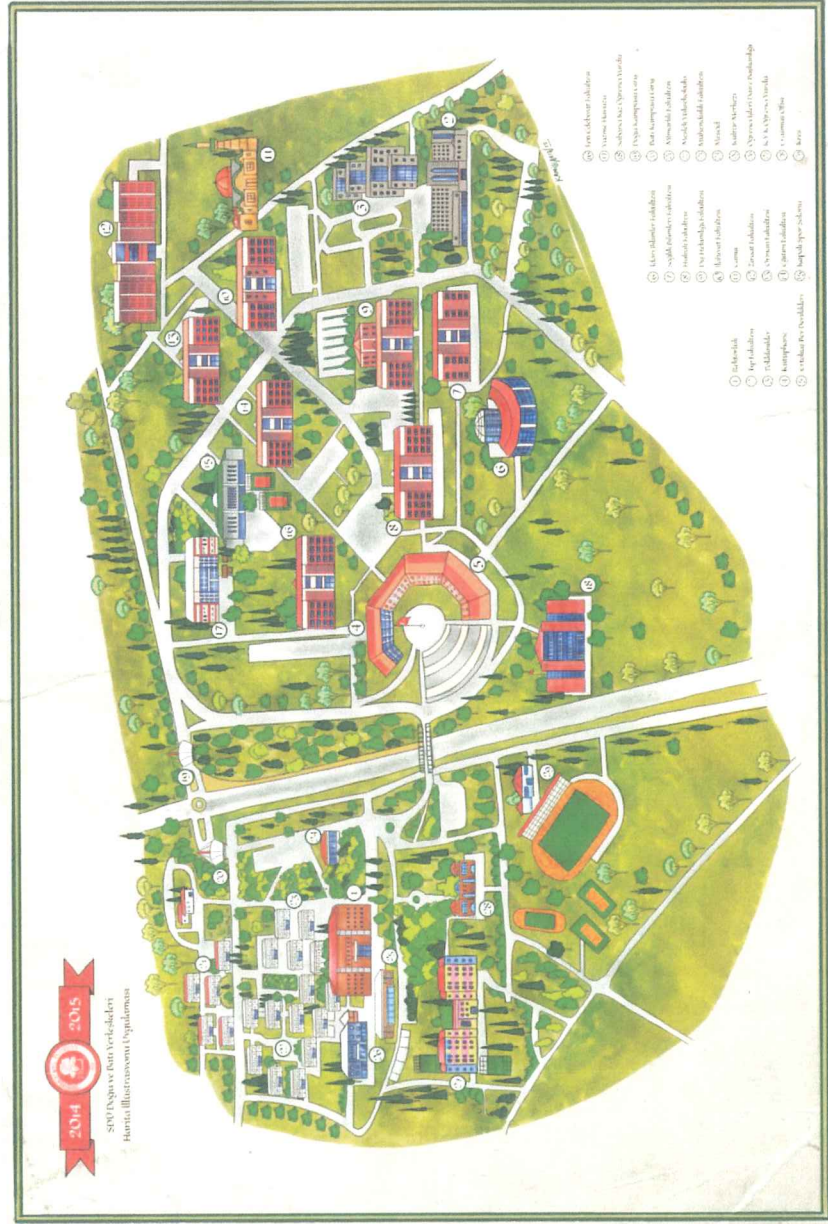

Çizim14. : SDÜ, Doğu-Batı Yerleşkesi, Renklendirmesi

Sonuç olarak kompozisyon oluşturulurken, Isparta'nın genel coğrafi yapısı, bitki örtüsü, mimari dokusu göz önünde bulundurularak, yapıların kompozisyon içindeki yerleri belirlenirken gerçek coğrafi konumları dikkate alınmıştır. Matrakçı Nasuh'un harita illüstrasyonları incelenmiş ve mimari yapılar cepheden görünüşleriyle kompozisyon içerisine yerleştirilmiştir.

Günümüzde bilgisayar teknolojisinin her alana girdiği gibi, grafik tasarımının uygulama alanlarından biri olan illüstrasyon alanına da girerek etkili sonuçlar vermektedir. Bilgisayar ortamında üretilen illüstrasyon, karakalem, pastel, sulu boya ve karışık teknik gibi klasik uygulamalar ve çizim yöntemlerinin, masaüstü yayıncılık bağlamında bilgisayar teknolojisinin çağa sunduğu dijital ortama aktarılmış şeklidir. Bilgisayar ortamında çalışmanın klasik yöntemlere göre en önemli avantajı, çok sayıda işlemi kısa sürede ve bir arada yapmasıdır. Fırça, kalem ve airbrush gibi klasik çizim yöntemlerinin, bilgisayar ortamında kullanılan yazılımlarda karşılıkları yer almakta ve kullanım açısından illüstratöre büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlardan faydalanarak yapılan uygulama çalışması tasarlanıp, eskize çizildikten sonra renklendirme aşamasında dijital yöntemler kullanılarak tasarım sonlandırılmıştır.

Süleyman Demirel Üniversitesi, doğu ve batı yerleşkeleri harita illüstrasyonu
uygulaması

SONUÇ

Uygur minyatürleri ile başlayan Türk İllüstrasyon Sanatı, yüzyıllar boyunca gelişimini sürdürmüştür. Osmanlı devrinde kitap resimleme çalışmaları önemli bir aşamaya ulaşmıştır. Hükümdarların yaşamı, savaş sahneleri, çeşitli törenler ve en önemlisi de dönemin başarılı sanatçısı Matrakçı Nasuh'un topografik harita tasvirleri kitap resimlemelerinde yer almıştır. 16. yüzyıla ait topografik kent tasvirleri, Osmanlı şehir tarihinin önemli kaynakları arasına girmiştir. Nasuh'un Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn isimli eserinde yer alan belge niteliğindeki kent tasvirleri Osmanlı dönemi şehir ve mimarlık tarihi incelemelerine örnek olacak kaynaklardandır. Matrakçı Nasuh Türk tasvir sanatında bir ekol ve üslup oluşturarak detaycı ve gerçekçi tasvir anlayışıyla, döneminin coğrafyacılık ve haritacılık bilimlerine de katkı sağlamıştır. Musavvir, asker, tarihçi, matematikçi, sporcu, silahşor, hattat ve ressam olan Matrakçı Nasuh kartondan yapmış olduğu hareketli kale maketleriyle, aynı zamanda çok iyi bir endüstri ürünü tasarımcısı olduğunu da göstermiştir. Nasuh haritacı anlayışı minyatüre uygulayan ilk ressamdır. Onun çimenlik alanları göstermek için kullandığı ot göbekleri, günümüzde de kırsal alanları göstermek için haritacılar tarafından kullanılmaktadır.

Bilim ve teknolojinin gelişip üretimin artmasıyla, farklı iş alanlarında çeşitli ihtiyaçlar doğmuştur. Bu durum illüstrasyonun daha fazla uygulama alanı bulmasını sağlamıştır. Başlangıçta, geleneksel resimleme sanatı olarak var olan minyatür/illüstrasyon, günümüzde çeşitli ihtiyaçlara çözüm bulmak için kullanılan bir sanat dalı olmuştur. İllüstrasyon iletilmek istenen mesajı anlaşılır, etkili ve en hızlı şekilde geniş kitlelere aktaran bir kavram olarak kitap resimlemelerinde, afişlerde, ilanlarda, gazete ve dergilerde, reklamlarda ve daha pek çok alanda kullanılarak etkinliğini sürdürmüştür.

Tarihe bakıldığında, Kaşgarlı Mahmut Dünya'nın tepsi gibi düz ve yuvarlak olduğunu kanıtlar nitelikte bir dünya haritası illüstrasyonu çizmiştir. Piri Reis ceylan derisi üzerine hayvanlar, bitkiler ve madeni zenginlikler gibi özelliklere değinen açıklayıcı bilgilere de yer verdiği bir dünya haritası çizmiştir. Daha pek çok harita illüstrasyon örneği mevcuttur. Dünyanın en eski bilimlerinden olan bu harita çizimleri günümüzde bilimsel görselleştirme olarak görülen ve bir ülkenin kartviziti

niteliğindeki illüstrasyon çalışmalarıdır. Eskiden harita illüstrasyonları denizcilikle ilgili, iklim kuşaklarını, savaş yollarını, ticaret merkezlerini göstermek için ve askeri amaçla yapılırken günümüzde daha çok bir bölge, ilçe veya şehirlerin belli noktalarını, tarihi ve turistik yönlerini ön plana çıkartmak amacıyla yapılmaktadır. İnsanların müze, park, hastane ve okul gibi topluma açık alanlarda bir yeri nasıl bulabileceğine yardımcı olan ve bunu estetik bir görsellik içinde gerçekleştiren, çalışmalarıdır.

Bu tez çalışmasının sonucunda, yerli ve yabancı illüstratörlerin çeşitli harita illüstrasyonları ve Matrakçı Nasuh'un topografik harita tasvirleri incelenerek, günümüz minyatür/illüstrasyon sanatının uygulama biçiminde her ne kadar Osmanlıdan izler olsa da, çağa ait malzeme ve teknikler kullanıldığı tespit edilmiştir. Matrakçının eserlerinde olduğu gibi günümüz harita illüstrasyonlarında da insan figürüne çoğunlukla yer verilmemektedir. Bir yerin mimarisi, coğrafi özellikleri ve bitki örtüsü gibi pek çok özellik farklı bakış açısı ve uygulama teknikleriyle günümüze ait işlevsel ve özgün eserler üretildiği görülmüştür. Nasuh'un tasvirlerinde kompozisyon kuşbakışı görünümündedir. Yapılar ise ön cephe görünümü olarak üst üste sıralanmış şekildedir. Önemli mimari yapılar daha ayrıntılı olarak çizilmiştir. Günümüz illüstrasyonlarına baktığımız zaman sadece kuşbakışı kompozisyonlar değil, farklı bakış açılarıyla tasarlanmış çalışmalarda vardır. Tasarlandığı yerin, bölgenin, şehrin özelliğini vurgulamak amacıyla çeşitli yorumlamalar yapılmaktadır. Bir şehrin tarihselliğini vurgulamak için orayı masal ülkesi şeklinde çizmek mümkündür. Yine bir üniversitenin global olduğunu vurgulamak için balık gözü objektifle bakılmış gibi küre şeklinde çizilmiş örnekler mevcuttur. Üç boyutlu illüstratif haritalarda yapılmaktadır. Uygulama tekniği açısından bakıldığında ise Nasuh'un yapmış olduğu çalışmalar belge niteliğinde, dönemine ait önemli bilgiler içeren eserlerdir. Tamamen geleneksel yöntemlerle çizilmiş ve elle boyanmış eserlerdir. Şehrin adeta fotoğrafını çeker gibi önemli bütün ayrıntıları vererek topografik kent tasvirlerini meydana getirmiştir. Bugünkü örneklerde çağın sunduğu teknolojiden faydalandığı görülmektedir. Çalışmaların dijital ortamda çeşitli çizim programlarıyla gerçekleştirilmesi zaman yönünden tasarruf sağlarken, pek çok işlemi aynı anda gerçekleştirme imkânı da sunmaktadır. Eskitilmiş doku, realistik gibi pek çok etki bu programlar sayesinde verilebilmektedir. Renklendirme yönünden de son

derece zengin içeriklidir. Eskiden olduğu gibi yapıları, mimari ögeleri incelemek için bulunduğu yere gidip farklı açılardan çeşitli zorluklarla fotoğrafını çekme olayı, günümüzün teknolojik imkanları sayesinde sona ermiştir. Google Earth'ten istenilen tüm görüntülere ulaşmak mümkündür.

Yapılan uygulama çalışmasında, Süleyman Demirel Üniversitesinin harita illüstrasyonunda doğu ve batı yerleşkelerinin önemli bütün yapıları gerçeğe en yakın şekilde resmedilmiş ve numaralandırılmıştır. Dışarıdan gelen yabancılar için istedikleri yeri bulmaları bakımından son derece kullanışlı işlevsel bir çalışma olmuştur. Matrakçı Nasuh'un belge niteliğindeki çalışmalarının bir benzeri olarak bu çalışmanın da belge niteliğinde gelecek kuşaklara kalması isteği ve düşüncesiyle yapılmıştır. Yapılan bu harita illüstrasyonu çalışmasıyla, kültür ve turizm alanı gibi birçok alanda bu tarz bir çalışmanın kullanılabilirliği, işlevselliği gösterilmiştir. İleriki çalışmalar için bu araştırmanın ve yapılan topografik harita illüstrasyonunun örnek olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AND, M. (2002). **Osmanlı Tasvir Sanatları:1**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- AND, M. (1989). **Bir Renaissance İnsanı: Matrakçı Nasuh**, Kültür ve Sanat Dergisi, Türkiye İş Bankası Yayınları, Yıl 1, Sayı:3.
- ARITAN, A.S. (2006). **Kitap Sanatlarımızın değerlendirilmesi bağlamında Türk cilt sanatının geleceği**, Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu-DEÜ, TÜBİTAK, Bildiriler Cilt1, Sayfa 26.
- ASLANAPA, O. (1961). **Türk Sanatı**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul.
- ATAN, U. (2013). **Grafik İllüstrasyon Olarak Minyatür**, Akdeniz Sanat Dergisi, C.6, Sayı:11.
- ATASOY, N. (1972). **Türk Minyatür Sanatı Bibliyografyası**, İstanbul.
- BAĞCI, S., F. Çağman, G. Renda ve Z. Tanındı. (2006). **Osmanlı Resim Sanatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- BALTEPE, A.M. (1998). **Matrakçı Nasuh'un Yayınlanmış " Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Sultan Süleyman Han" Minyatürlerinin İncelenmesi**, Lisans Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi. Cilt 1-2.
- BECER, E. (1997). **İletişim ve Grafik Tasarım**, Dost Kitabevi, Ankara.
- BİRCAN, T. Ve SAFRAN, M. (2013). **Tarih Öğretiminde Haritaların Önemi ve Kullanımı**, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), Ahi Evran Üniversitesi Cilt 14, Sayı: 2, Ağustos 2013, Sayfa 461-476.
- BOYDAŞ, N. (1994). **Ta'lik Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım**, İstanbul.
- DURAN, G. (2008). **Ali Üsküdarı- Tezhip ve Rugani Üstadı, Çiçek Ressamı**, İstanbul.
- ECZACIBAŞI SANAT ANSİKLOPEDİSİ, Yapı-endüstri merkezi (Yem) yayınları, C.2, 1997, İstanbul.
- ERKAN, D. (2011). **Osmanlı Araştırmaları**, Matrakçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar, Sayı:37.
- İNAL, G. (1995). **Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)**, Atatürk Kültür ve Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İŞLER, A. (2003). **Yazılı Ders Materyallerinde İllüstrasyon Kullanımının Yeri ve Önemi**, Milli Eğitim Dergisi, İstanbul, Sayı:157.

- KEŞ, Y. (2001). “Görsel İletişimde İllüstrasyonun Kullanım Alanlarına Kuramsal Bir Yaklaşım”, Yüksek lisans tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- KIZILŞAFAK, E. (2014). “ Minyatürden İllüstrasyona Tarihsel ve Güncel Bir Bakış”, NWSA-FINE ARTS, Cilt 9, Sayı:4, Sayfa 162- 174.
- MAHİR, B. (2005). **Osmanlı Minyatür Sanatı**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- MAHİR, B. (2005). **Minyatür**, Cilt 30, Sayfa 118-123.
- ÖZKEÇECİ, İ. ve Ş.B. ÖZKEÇECİ. (2007). **Türk Sanatında Tezhip**, İstanbul.
- ÖZDEMİR K. **Skylife**, 11/98, Sayfa 56.
- ÖZEL, B. (2005). **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 3, Sayı: 6, Sayfa 487-515.
- PİSCHEL, G. (1966). **Sanat Tarihi Ansiklopedisi**, C.1, Görsel Yayınlar, Milano.
- PİSCHEL, G. (1966). **Sanat Tarihi Ansiklopedisi**, C.4, Görsel Yayınlar, Milano.
- PUGAÇENKOVA G.(2006). **Orta Asya'nın Şaheserleri Resim ve Minyatür**, Ankara.
- TANINDI, Z. (1996). **Türk Minyatür Sanatı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- YURDAYDIN, Hüseyin G.(1963). **Matrakçı Nasuh**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- YURDAYDIN, Hüseyin G.(1976). **Nasuhü's- Silahi (Matrakçı) Beyan-ı Menazil-i Sefer-İrakeyn-i Sultan Süleyman Han**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kültür ve Sanat Dergisi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Yıl 2, Sayı: 5, Mart 1990.
- Millî Folklor**, 2012, Yıl 24, Sayı: 96.
- 1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi**, sayı 19, 2014, Davut Erkan.
- 1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi**, sayı 19, 2014, Feridun M. Emecen.
- 1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi**, sayı 19, 2014, Zeynep Tarım.
- <http://hmerol.blogcu.com/minyatür-sanatı/6118825> (20.07.2013).
- http://www.hkmo.org.tr/hakkimizda/meslegimiz/türk_haritacılık_tarihi.php (24.04.2015).
- <http://www.solakkedi.com/haritalar/ortacag/ortacag.html> (24.04.2015).

<http://www.taussmarine.com> Sabri Çağrı Sezgin (24.04.2015).

<http://www.birimza.com.tr> (24.04.2015).

http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/157/isler.htm,
(04.05.2015).

<https://prezi.com/zibnwdqhmbw4/illustrasyon> (04.05.2015).

<http://spiritualquestions.org.uk/2012/11/ancient-egypt-2/the-book-of-the-dead/>.

<http://elestirelsanat.blogspot.com.tr/2012/09/daumier-ve-illustrasyonlari.html>.

http://www.hatdergisi.com/HAT%20DERG%C4%B0S%C4%B0/matrakci_nasuh.htm.

<http://www.e-marineeducation.com/tr/denizci-ressamlar-haydar-reis-nakkas-nigari/>.

http://www.e-turchia.com/calendario_2004.htm.

http://kefad.ahievran.edu.tr/archieve/pdfler/Cilt14Sayi2/JKEF_14_2_2013_461-476.pdf.

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/06/01/972455/icerikler/matrak-nasuh_1564182.html.

<http://www.ktsv.com.tr/sanat/4-minyatur>.

<http://artreact.blogspot.com.tr/2011/12/turkish-graphic-designers-turk-grafik.html>.

<http://www.connielim.com/illustration.html>.

<http://www.cografyam.net/viewtopic.php?f=24&t=760>.

<http://kerembeyit.deviantart.com>.

<http://www.firuz-askin.com>.

<http://www.yurdaeraltintas.com>.

<http://www.nazanerkmen.com>.

<http://www.haritalar.web.tr>.

<http://www.animaturk.com.tr>.

<http://ridvanaydin.net>.